

820 (60) pp. 1-103 5 820

K34/82 |

Marriage laws and customs

H. M. Mohlabe,

Bechuanaland Mission,

P.O. Richardsdal,

6 5 - 8 - 1948.

rec 11/10/48

Puku ya 1. f. 76 x 103 M = 45 M typed

Go a piša (gološa) le go nyala le gobekā.

Tema ya 1.

Khetho ya monyadi

4-5-0

Seripa sa 1: Vshabō goba ba ra tibi-

wigo.

Gonyemya.

Matshatshing a khale, Batubatshe ba ga Mohlabe, e be ba sa dumele go tšheana le batho, ba ba sa ba tšebego, ka baka la gonyemya le le-hufa. Ke gore gonyemya ga bona mogogolo le le-hufa la bona, bare ke ngwana wa mang yo we a swanetšego go ja dikgomo tšha bona, taba e we e ba kwisa botlhoko kudu, le goba ba roga ke ngwana wa motshoka.

Botshoka.

Ke yōna taba taba, e kgolo, e we e be ba e nyemya kudu. Ngwana wa motshoka, a tšene ka kgoro ya Batubatshe, go aila, gore nywana wa motshoka, a be a roga ka lapeng la bona. Bona beng ba swanetšego go tšheana ka go tšebana. E be ba ra tšabe

malwetšhi, ka gabane, malwetšhi a mantšhi
 a re a bonago lehong, kgale a be a
 se gona, ke malwetšhi a a tšhwago le
 sekgoa.

Mosogana, mosogana, o be a sa lošekga-
 rebe e we yēna a e nyakago kpare-
 lo ya gagwe, ka bakha la gore a tse-
 be ba we elego buloi. Boloi, ke tuba
 e ngwē e kgolo, e we ba goba ba tšha-
 ba yōna, e mpa ge e le lapa le we le
 go le banego gore o tšheu mosadi, le ge
 go tšibja gore ke ba-lai o swanetše
 go tšheu, ke molato wa papago, a goya
 a tšheu mmago gōna, le hono ke ga malo-
 me a gaga sa go hwetšhana o emē, sa-
 hō a lena ba tlogelo. Ke seema sa
 bagologolo.

Kharebe, kharebe le yōna, e be e sa-
 e, mowe yōna ka noši, e go ratago, ba-
 tswadi, ba gagwe e be mamušupa gore
 monna wa gago ke yata. Le ge monna
 yo we a bifile bjang le bjang, o swa-
 netše go kwe se we batwadi ba
 gagwe ba se bolélago. Ke molaō wa
 Batubate o swanetše go a pea, ga
 na mowe ba mošupilego. Go bjale ka
 lona lesogana le ka seke la yana mowe
 ba tswadi ba mošupilego.

Tsebo, bona batwadi mala, ba gošupka-
go ba tseba gore go fukile. Ba we elego ba-
loi ba ba tseba le ba we e seng ba loi. Mma-
re mona nageing ya ga Motlhabe, kgōrō tše-
we tšha go ba ditšheana ke tšhe, kgōrō ya
Motlhabe, kgōrō ya ga Mašumu, kgōrō ya
ga Pōpela le kgōrō ya ga Masete, ke ona
maloko a we a goba a tšheana.

Mašeka.

Mašeka ke taba e nwe e kgolo, e we
batwadi ba dingarebe le batwadi ba
masogana ba goba ba e tšhōkōmela kudu.

Kgale ngwana wa lešeka e be ba bolaya,
ka ^{ka} ~~ka~~ ^{ka} ~~ka~~ la gone, ke noga, leina le le ngwē
bare ke monotlha, go bjale ka ngwana wa
lešoboro le yēna bare ke monotlha, o be
a bolaiwa.

Monotlha, ore go bēlēga, bakeng sa mo a
thoma gomela mēnō, a mela mēnō a
mabedi a ka kga kga, ngwana yo we
ke lešeka, ke mokka ba bolaya. Molaō ngwa-
na o swanetše go mela mēnō a ka
tlhase pele, ngwana wa mohuta o we
ke motho.

Molaō wa mmaō lešeka, ge mmaō
ngwana a bona gore ngwana wa ga-
gwe ke lešeka, ore go mela mēnō a we
a ka kga kga, ke mokka a tlhoga

820

K34/82 4

a ya dula mašemong, a seke a bōnana le batho, go fitlhelā mēnō a kha tlhase a mela, ke gona a kha ngonago go tsena bathong.

Sephiri, taba e we ke sephiri se se-golo, gore batho ba seke ba bōna mēnō a ngwana. Ngwana a tsibe selo motho yo mongwē ge aile a fitlha a motlhaletšha, ngwana o tla sega, ke mokha motlhaletšhi a bōna, mēnō a ngwana. Ke ona mongwa o we mmago lešekha a sitwago go tsena bathong.

Molao o mongwē wa mmago lešekha, Mmago lešekha, a swanēla, go ukamēla kha ngwakhong wa motswetšhi, kha bakha la gore a kha a betšha ngwana a mela mēnō a kha khaakula. Mosadi wa mohuta o we, basadi ba napa ba moiletšha kudu. Go bjale kha basadi ba ditifa, le bona a ba ba dumelle go ukha mela kha ngwakhong wa motswetšhi.

Lešekha la motlhangana, ngwana yo we wa lešekha, motlhang a godile, a tšea mosadi, mosadi wa gagwe, ge a bēlega ngwana, ke mokha ngwana yola o fenda yo mongwē wa bo ngwana bo papago ngwana, o a hwa.

820
 N'kha tshaloša kha mokgwana o, kha bana ba morna le mosadi, ba we maina a bona elego, Mabattha, Maphosa, le Sefene le khotlwane la bona ke Madira.

Bana ba we papago bona ke Pokolo Masekoma. Le khotlwane la bona yo we elego Madira, e ile ya ba Monottha (le-setha). Mabattha le maphosa ba gola ba tšhea basadi ba bona, Sefene a bikiwa a ya bogadi. Kha morago Madira a tšhea mosadi, mosadi wa gagwe a ba le mpa, a bēlega ngwana wa motlhankhana.

Go fenola, ngwana yo we wa motlhankhana o ile go bēlega, ke mokkha a fenola, ba golo ba madira, Mabattha le Maphosa ba a hwa. Ke gore lesetha la motlhankhana le fenola banna, la mosetšana le fenola basadi. Mosadi wa Madira a goma a ba le ngwana wa mosetšana, ke mokkha a Sefene le yēna a hwa. Madira le mosadi bona ba sala ba phela.

Batswadi baile ba kwa botlhoko, kha mahu a we a bana ba bona. Baile ba tšwa ba ya dingakeng, dingaka tšwa ya tšwa tša Madira, tšware

a baloya ka boloi, ngwana ke lešeka, ka gorialo mowe, ngwana wa gagwe o ile go bēlēga o ba fenotšhe, ka bakha la gore ba ile ba mokkholo, bjale ge mēnō a ngwana a thōma go mela ke mokha a ba loma, ka go bane ele ngwana wa lešeka a loma bogolo. Ba hwile ka lona le bakha le we.

Ngakha ya tšhwela pele le go bolabola, gore, e khabe lere, gore Madina a re go bekha mosadi, ure a sešu a robala le mosadi, le gopē mēnō a gagwe, le tlhabele bongwanabo, nkhabe taba e we e sakhya ya dirēga. Noga ya loma motho, re a lafa motho ka botlhoko ba bja yōna, le mola le gopolē ba sa babja le dire ka ōna mokgwa o we, e kabe ba ile ba fōla.

Lešeka la mosetšana.

Mosogana yo we a tšheago lešeka la mosetšana, pele ga gore a robule nū, ba swanetšhe, go alafa mosogana ka ditšhila tšha mosadi, ke gore ditšhila tšha mēnō, a mosadi, gore mosadi a sethe a loma monna wa gagwe. Ge monna a ka tšena malong a mosadi wa lešeka pele ga khalafō, mosadi o tšha loma monna, monna ahwa.

Moyologolo yo mongwê, o ile a laya bana ba gagwe, are bana bakka, motho o ja matlhabwa kha o tee, wa no bona metlhabwa go tlhala wa re ke mojô, wa ja, khatšha tšhi le lewe o tla ja le kgababe motlhabwa wa ya Mohlabe.

~~†~~ Dhalošô, o be a sa bolele kha mosadi wa morwa wa gagwe, o be a bolela mabapi le batlhabo, are motho ore go kgetha motlhabo kha o tee, ya ba ke mokka, a seke a ba kgaleke, kha gobane mowe le hu la gago le tla go tšhwa ntshe o kha seke wa le tseba.

Madi a basadi a swane.

Ke nnete madi a basadi a swane, enya madi a batho batho a swana, a bogale kha maatia. Kha gobane o kha robalana e a bone kgwedi, wa mona gore mosadi o na le madi, ware motlhapologô wa gago wa mathômô, wa rotela se-atlheng wa nwa, ke mokka o kha seke wa dira ke selo.

Madi a mosadi wa lesékha.

Mosadi wa lesékha, madi a gagwe a bogale kudu, le ge madi a gagwe a kha fêla, o swanetšhe go fetšha beke monna a sa matamele, ere na beke e ngwê, o kgone o robala

nae. Ke ona kgababe motlhatawa wa
ga Mohlabe.

Go lumiswa ke lešenna.

Motho a lōmāwa ke lešenna, nthō ya ga-
gwe a e fole. Ge a molumile monwa-
na goba tsebē, diaba tšha ripēga, go fōla
ga tšhōna e se gore ba ē, ba gophētē mē-
nō a lešenna ba tšhe ba a lafe molumiswa
kha ona, o tšha fōla.

Mowe go lukilego gore motho a tšhe ntšhe.

Seripa sa bobedi (2).

Seripa sa bobedi (2).

Mowe go lukilego gore motho a tšhe ntšhe.

Ngwana yo mongwē ke yo mongwē kgale o
be a se e tšhe, mowe a swanetšhego
go šupa ke batwadi, e seng kha bo etha-
telo bja ngwana. Batwadi ba masogana
ke bona ba we ba lošago, a ba lošē mose-
tana, ba lošē batwadi ba mosetana, gwa
dumela bona ke motho go fedile, ba
botšha lesogana gore mosadi wa gago ke
yala, ba mosetana ke bona ba botšha
wa bona gore monna wa gago ke yo-
la.

Ma botšhō.

Kha morago batwadi ba lesogana ba
ntšha pudi, ba yo tot tšhisa ba-
twadi ba motšhepa gore re kgutšha

Ke lapa la tet lena. Mo'we ba dirēla
gore motho yo mongwē le yo mongwē
a tsebe. Je busekana ba a tile, ba-
twadi ba mosetana ba ttha ba bu-
tšhisa gore lerata o fe, ke mokha
ba šupa yo we ba monyakkayo.

Motswala, Batswala.

ke naneō la batswala le sepele kha mo-
kwa o, ke ttha tlhatholla kha maina
a batho gore ditaba dikwale ga botse.

Makeswele ke mosadi wa go tšhea ke ba
ga Mašumu ele gore yēna ke ngwana
Mathaba. Monna wa gagwe o ile a hwa
ntweng ya Matshipi, a šegēla ke Mase-
lane Masete, a bēlēga bana naē.

Bana ba Makeswele.

Bana ba gagwe ke ba, Magwē goba Ma-
batlha le Mabuakanye. Dikgaitšedi
tšha bona ke Maseboko le Madintšhi,
Mokgatšō, ba batlhanšana ba bangwē
ke Moketšelo le Ntshelo. Maseboko
a tšhea ke baga Mohlabe, dikgomo
tšha go tšha yēna tšha tšhea Ma-
tšhigidi ngwana Raganya. Madintšhi
a tšhea ke baga Kōmana, dikgomo tšha
go tšha yēna tšha tšhea Makopye.

Mokgatšō a tšhea ke baga Mabuakane
dikgomo tšha go tšha yēna tšha tšhea

Ishwene Dimodadi wa Mokehelo. Nthele
oile a tšheisa ke ba golwane mosadi
yo we elego Mamorei ngwana Raganya.
Maina.

Maina a batho ba ba kha godimu ke
bana ba motho, go a tile thari, ke ba
ngwala elegore ke ile kha ba ngwala
kha ditabeng tša setshaba. Ke ngwa-
la fela gore ditaba tša go tswala-
na gore dikwale ga bote.

Dikgadi, ke dikgadi tšedi tša bona
na, tšhe we diilego go nyadiwa ba
tšhe dikgomo tša bona, ba tšhe
basadi kha tšona. Mosadi yo mo-
ngwē le yo mongwē ona le mogadi-
bo wa gagwe, ke gore yo we a ilego
a tšheisa kha dikgomo tša gagwe.
Mo a etšwa bogadi a tšhilo bona
ba gabo, o swanetše go tšena kha
lapeng la mogadibō wa gagwe, kha mo-
kha ba tšhatšha ba modumedisa kha
mowe lapeng le we.

Maleba.

Maleba, tšale kha Museboko lepa
la gagwe ke la Matšhikidi kha
lona le batho la gore dikgomo
tša go tšwa Museboko di tšhe-
re yena. Ngwana wa Museboko

wa motlhankhuna o swanetshe go
tšhea mosadi kha lapeng la matshikgi-
di, ke lona lapa le le molebaneng. Bana
ba Madintšhi goba Mokgatšhō ba kha
seke ba tšhea mosadi kha lapeng la
Matshikgidi, kha go bane a bona mala-
pha a gona a a balebanego.

(Matswala) (Batswala).

Matswala n kha o tee batswala ke
ba bantšhi. Bana ba Maseboko, Madi-
ntšhi le ba Mokgatšhō, ge ba bona
bana ba Mabatla, Mabvankhanye, Moke-
tšhelō le Ntšhele, bare, ke ba tswa-
la, bo phapha a bona bare dikgaitšedi.
Bana ba we ge ba era dikgaitšedi
tšha bo phaphago bona, bare,
rakgadi, Borakgadi. Bana ba dikgaitšedi
ge ba era dikgaitšedi tšha bomma-
bona bare malome, ge ba era phaphago
mmogo bona bare makgolo, le wa mosadi
ba fore makgolo. Makgolo wa bona
ore batlhogolo, go bjale kha dikgaitšedi
tšha bo mmabo, bare batlhogolo.

Bongwanešū.

Bongwanešū ke bana ba mosadi,
bana ba mogolo, ba na ngwane.
Bana ba dikgaitšedi, bjale kha bana
ba Maseboko ge ba era bana ba

Madinthi le ba Mokgatšho barengwanane, Khabakha la gore, ke bo mma a bona. Kha bo ngwanabo bjo we bja bona, le kgoši ya bona ba matseba gore ke ngwana wa Maseboto Kha gore ke mogolo wa bona, o latela ke ke ngwana wa Madinthi.

Go tšheana magareng a bana buwe.

Bana ba we ba, Maseboto, Madinthi, le Mokgatšho, a ba swanela gore ba tšheane, kha ba kha la gore ke bo ngwanabo. Le ge go tšibja ga botse gore methopho ya bona e fapane e fapane fela kha bakha la magadi.

Bana ba dikgaitšedi.

Bana ba Maseboto, Madinthi le ba Mokgatšho, ba gola ba tšhea basadi, basadi ba bona ba bēlega bana. Bana buwe ba bo Maseboto le bongwanabo, bana ba pele ba swa-
tšhe netšhe go tšhea basadi ga bo malome wa bona ga Masumu, ba ratho bona ba tšhe supha ke batwadi mowe ba swanetšhego go tšhea gona.

Bana ba we ba ditšhogolo.

Bana ba we ba go bēlega ke ditšho-

820

K34/82

13

golo tšha Makešwele, bare ke di-
tšhogolwana, bana ba Mabatšha, ge ba
era bona bare ke ditšwalatšwalane.
Bana ba, bana ba Mabatšha ge ba
ena le bana, ge ba era ditšhogolwana
tšha mabatšha, bare ke ditšwalamyana,
ke gone motšwalatšwalane.

Ditšwalatšwane.

Go tšhoga kha ditšwalatšwane, Hermaf
ya ba sana maina, batšwala bja
bona bogola mo we mmago bona
a go tšheiswa gona. Ba golo ba ba-
na ba ba tšhankhana, ba ya ba tšhea
ga bo malome a bona godirēla go-
re, tšwalanō ya bona ya seke ya
hwella.

Makgolo, mosogana yo mongwē le
yo mongwē, mowe a tšheago mosa-
di, ge a era batšwadi ba mosadi
wa gagwe, one ke bo makgolo. Kha
mokha ba leloko la bo mosogana bare
bo makgolo. Leina le lengwe la bona
bare ke bagogadi, ba gogadi ge ba
era ma batho ba bo lesogana
bare bathonyana.

Pāō.

Motšhogolo, batšwadi ba mosogana,
ba swanetše go isa mowe ga

malome a gagwe, ba yo motšweša
le kgeswa, e ke gore ba yo bega mo-
swe. le ge ba ga malome a gagwe
ba sena ngwana wa ngwanenyana
ke molaō, gore malome a ngwana a
tšebe motlhogolo wa gagwe.

Go isa moswe ga malume.

Ba romela, bana ba babedi, bana
le kgaitšedi ya lesogana, a xwele se-
rotwana. Ba ya kka mabanyana ke
mokka ba fitlha ba dula kkanthi
ga mafōrō. Vshupō ya gore gona le
batho, bona ba swanetše go nofela
ba gōthōla, yo mongwe wa motse
o tihaba a kwa gore gona le ba-
tho.

Mokwi. Taba ke mozi, ke gore le
bona, ba tihaba foba ba šetše ba
okwile gore, ba ga mokete, ba tliši-
ša moswa ga malome a gagwe.
Mokwi o swanetše go batšha, mong
wa bakgonyana gore ke kwa batho
ba gōthōla, kka-ntše ga mafōrō.
Pele ga gore ba yo tšha melamo
ke gore mapara a bona, ba swa-
netše go lukiša ngwathō o we, ba
xihilo-go ba bea kka gona. Ba fe-
ela, ba ala magagō.

Dikgarebe.

Dikgarebe dia mowe ba kgonyana ba nago gona, ke mokka ba fitlha ba kwatama kwa dikhurum, ba tšhea merwalō le mapkara a ba kgonyana, ba isa kwa gae. Ba kgonyana le bona ba thakgoga ba ba sala nthago. Kwa mowe ba tšentšhago merwalō ya ba kgonyana, ke kwa fa we le bona ba swanetšhego go tšena kwa gona.

Magogō.

Ba hwetšhana ele gore magogō a dilwe ke mokka ba dula godimuga oña. Dikgarebe, di dula fuse ke mokka ba ina-misa ditlhōgō tšha bona, ba loša, masogana ba swanetšhe go ntšha lešeka ba kgone ba inamologa. Ba tšha noma mothepe o mongwe gore a yo bitšha, sebatšha sa mosadi, ge se batšha se fitlhile, ba motšha gore a yo dumediša, ke mokka o isa maduna, o a goma a buisa a re, bare re dikwile. Ke mokka go fedile ba robala.

Kwa moswana.

Kwa moswana, ba kgonyana ba swanetšhe, go bitšha sebatšha, gape, gore tšibiša ba ga mapkalo, se rumile ke

ba ga mokeke ba itšhe se tšhe motlho-
lo ga makhgolo wa gagwe. Ga ba pho-
phele, ba swanetšhe go bolêla therešo
gore pãô e tšwa e gapa ke kgomo
tšhe kae. Molaô e swanetšhe go ga-
pha ke kgomo tšhe nne, yona ebe ya
botlhano.

Thari. Metswa ya thari ke e mene,
ba ga malome wa gagwe ba kgone go
pepula motlhogolo wa bôna. Je ele
tshuwana kgomo tšhe pedi goba tšhe
tharo ba fo a mogêla, fêla ge-
ba tseba gore dikgomo digôna, a ba
dun-ele go a mogêla kha-ntšhe le
gore o ntšhe metswa ya thari.

kha mogêlô.

Ba ga malome a gagwe ge ba a
megetšhe motlhogolo, ba tšha ba feto-
la, bare, go lukile, sepelang le ba
botšhe go lukile, se sa šala se ekgo-
pola. Ba tšha šala ba bitšha ba gabô
ba we ba lego kgole, ke mokha ba
fitšha ba ba batšha ditaba. Ba beêla-
na matšhatšhi Matšhatsi.

Je ekkopola, ke gore ba dirêla gore
ba tšha šala ba dira kjalwa, ge bja-
lwa bo tšha tšoga bo nwewa kha
moswana, ba kibisa ba kgonyana go-

re bafithe. Ba tlhilo robala gama-
ngolo wa bona. Khamoswana e sale
gosasa, ba tloga ba tlhaba pōō.

Ditsho Sago tlhaba pōō:

Ba ga malome a gagwe, ba tšhea le-
rumu ba le tlhāmela molomong wa
lesatša. Motlhogolo a ntšha pudi-
ya gore ba tlhabe kgomo, kquantlhe
le go ntšha selo sa go tlhabe kgomo
kha sōna, ba kha seke ba e tlhaba.
Ge e fedile go tswiwa bu e rorela kha
ngwakhong wa bo yōna.

Makgatlhē.

Makgatlhē wa monna o swanetšhe
go tšhama a sega se tho se sengwē
le se sengwē, o gadikela bakgonya-
na morogō. Ke motšha baja tšha go-
ja. Kha morago ga dijō, ba ntšha
bjalwa, ba kgonyana bona, bja bona
bjalwa, ba bobea kha ngwakhong o la
wa bona. Kha bakha la gore motšha
na a nwele kha khalala.

Moabe.

Pōō ela, ba swanetšhe go dira mo-
abe, ke gore ba swanetšhe gore ba-
kgonyana ba tlhogē le raphapha o
mongwē, ba go gadi ba sala le o mo-
ngwē, le lunō ga morogō le tlhogō.

Yo mongwê le yo mongwê o swanetše go moripêla nama wa lelato la yaba go bjale kha yêna mokgonyana o swanetše go dira bjale, o u bêla ba ga bô.

Molala wa pōō.

Molala wa pōō, o swanetše go tšea ke ba ga malome wa mosetsana. O sepele kha mokgwa o, Mohlabe o isa pōō ga malome wa gagwe ga Pōpêla, ba ga malome a Pōpêla ke ba ga Mokgotšo. Molala wa pōō o swanetše go tšea ke Mokgotšo. Pōpêla ke moswe ga Mokgotšo, kha go rialo mo we, o swanetše go ntšha pudi ba ga malome a gagwe ba rêmêle molala wa pōō kha yōna. Ke gore ba tšea molala le pudi ba tšoga kha tšona.

Moswe a le gae.

Ke gore, tshuwana, o kgonne go isa fêla pōō, bjale ana dikgomo tša gonyala. O kgopêla mosadi wa gagwe ga malome wa gagwe, bare go yêna anyale, are sa gonyala a ke naso. Ba swanetše go mofa mosadi wa gagwe. Je mosadi a kha ya a bêlega nywana wa mosetsana, dikgomo tša

go tšheu mosetsana, diswanetshe go nyala mmagwe.

Ba tšheélani ke ba ratani.

Ba tšheélani ke ba ratani, kha gobane, gona le polélô e ba re go, monyala kha pedi o nyala wa gagwe. Motso le ge a sa tšhee mosadi ga malome wa gagwe, a fo tšhea. Ba tšha le kha kha matšha gore, mokomanya a nyale. Ba bôna go sa nyarele selo, ba bôna gore moogana ke tšhswana, ba tšha moadima mosadi, fêla a seke a lebala molato wa gagwe. Ngwana wa pele ke molaô, o swanetshe go nyala mmago ngwana kha tšhona.

Go nyala

Go nyala, ba romela banna ba ba bedi le kgaitšhedi ya bo lesogana. Kgaitšhedi ena, ke sephemô, se we ba nyadi ba tšhago phema kha yêna. Molaô wa ba gogadi go ba nyadi, ba nyadi ba dula kha ngwatong, ba phôphêdi, ba dula lapeng, sebakha sa ba nyadi se dula molomong wa ngwatô.

Morwadi we ditaba.

Se batšha, ke yêna yo we, a batšhago mmago mosehana, se we se bolêlago

Ke bakgonyana, ke mokha, mmago monya diwa, a botšha ba phophedi. Molaō wa banyadi, a ba swanēla go fetolana le ba ga makgolo wa bona, bona ba swanetše go botšha sebakha se we ba se bolēla go, ba bolella fase, gore ba phophedi ba seke ba atwa se we ba se bolēla go, bona ba phophedi ba tšha kwa kha sebakha.

Molaō wa go nyala.

Ba nyadi bare go fitšha kha mabanyana, ba dumediša ba ga makgolo wa bona kha pudi. Kha moswana ge ba ba phophela, pele ga go phophela, ba ntšha pudi, ke a molomo wa mmagongwana, pudi ya bo bedi ke a molomo wa papago ngwana. Ke mokha go fedile ba tsena monyalong.

Dikgomo tšha go nyala.

Bakgonyana ba tšwa ba sethile le pare, ke gore ba diwa madikha, a go lekana dikgom tšha we ba yago go nyala kha tšona. Monyadi ge a botšha sebakha o swanetše go di bolēla kha mala wa tšona. Monyadi a kha nyala go goma kha kgomo tšha di tšhelela go lukile. A seke a le bala a ntšha ya bošupa, bare tšupa e aila, o rugi.

le ba ga matšhola wa gogo. O swane-
tšhe go ntšha kgomo e ngwê ya go šu-
pulla, gona le ge monyadi a kha bolē-
la gore morago ga gona ma boelō, ba-
tšha fetola kha gore wa kwela o šōse-
tšhe motšhidi wa gogwe.

Molaō wa ba phophedi.

Ba phophedi ge ba šetšhi, ba phophē-
la, o kha hwetšhana e kha a gonattho-
mphō magareng a bona le bakgonyana.
Ba phophedi ba kwera bakgonyana
kha mokgwa o montšhi. Ba bile bantšha
molore wa dikgomo, ba o tšhela kha
gore ga ngwakō, ke ke mokha ba utšhu-
bella, ba tswalla ngwakō, bona ba
tšha foba ba orela se kgoma kha
ngwakhong, molaō a o dumele gore
ba-kgonyana ba time mollō, ba swane-
tšhe go ntšha sebo, sa gore ba lokologe
mowe kgolegong, ge se se gona ba swa-
netšhe go setšha le phara.

Kha morago ga Monyalō.

Ge go nyalwa go fedile, e le gore pele,
ga gore ba nyale, ba gogudi, ba swanetšhe
godira bjawa ba swale, ba iše bogudi
bare ke bjawa bja tlhama, ke gore
bja go bitšha dikgomo. Kha morago ga go-
nyala, ba kgonyana ba laela, balaela

Kha pudi, ke moka kha morago ya di-
jô ba tlhoga.

Go gata lapa.

^{matšatš}
Kha morago ga matšatš, a se makhale, yo
mongwê wa manyadi, o swanetše go isa
mong mosadi, mokgonyana, go mošupha lapa-
la matšatš wa gagwe. Morogana o swa-
netše go bitša matšatše wa gagwe, mo-
šupi a e nabô, o robala kha gae, a tšo-
gela e sale gosasa, a swere pudi a
fitlha a bitša sebaka, a matšatš gore
ke tlišitše mokgonyana wa lena kha
pudi še, ke a kgata lapa. ke moka ba
le bogae, wa laela wa tlhoga, go šula mo-
kgyana.

Letsoku. Mokgonyana o tšha gona a
boela bogweng, a swere pudi ya leto-
ku, kha yôna o tšatšha mosadi wa gagwe
letsoku. Pudi ya kgata lapa le a le-
tsoku, di a bolaiwa. ~~o bjatwa + o bjale~~
kha morago ga mo-~~ke~~ feditše gonyu-
la, ba gogadi, ba swanetše go ntšha
pudi, ba fe ba manyadi, bare, ke morogô
wa bona. ke yôna ba swanetše go
e bolaya.

Lephekô, mokgonyana ge aile are aile
bogweng, ke moka ba ga matšatš wa
gagwe, ba bitša, mokgonyana gore o

tsene le phetong, ke gore mosadi wa gago o godile, ke mokha o swanetše go nyakela pudi ya le phetō. Le yōna pudi e we ba tlhilo e bolaya.

Mokgokō.

Mokgonyana o kgopela, segō sa metsi ga bo maholo wa gagwe. A kgopele fela, o kgopela ka seto, bjale kha pudi goba kgomo. Ba ya maholo wa gagwe ba tla fetola mokgonyana kha gore sepela, o nya-kela pudi ya mokgokō. Je aile a boya le pudi e we, ke mokha ba mogafela mosadi wa gagwe. Tšhatšhi le we ba tlhoyago kha lona, ba bolaya pudi e la ya mokgokō.

Balai.

Pudi e la ya mokgokō, ba e a pea kha mokha ga yōna, le mala le moswane wa yōna ba o rita, ke mokha ba dilesetša. Ba leloko la bo mošetana go tšhatšhi le dikela, ke mokha ba kgoba khaana ba tlhilo la ya ngwana wa bona. Pele ga gore ba molaē, ba ja nuna e la ya pudi, ya ba khonyanana ba kgonyana ba jela kha nywakong. Je ba feditšhi go ja ke mokha ba ba la ya. Ba ala magogo la peng, ba kgonyana le dikgarebe ba tšwa kha ngwakong ba dula godimu

ga magogō, ke mokka ba balaya, ge
go fedile ke mokka ba letšha mphulu-
kwane, ba thakhoga ba tlhoga.

Go fapana ga dikgomo.

Ke gone banna ba babedi, yo mongwe
monna a losa kgatšedi ya yola yola
le yēna a losa wa yola, gone dikgomo
tšha yola dire gonyala yola, digome
tšho nyala wa yola. Molaō wa mohuta
o we a o gona mono ga Mohlabe. Go
swana le banna ba motho, ba tšha
bana ba mosadi, ga go dumellewe.
hege motho a kha tšha moratho le
mogolwane, molaō o we a gona.
Bana ba mosadi.

Monna a kha tšha, ngwana wa mot-
ho, ke mokka mosadi wa gagwe a fi-
tšha a hwa. Gona a kha gona a
yo tšha morathu, mowe ke molaō, o
ya bubula ntšho ya mogolwane. Ke
molaō wa ba thokha, bona mothokha
kha o tee, a kha tšha bana ba motho
kha mokka.

Ba-setana ba ga bo malome.

Ge motlhogolo e sale yo monyana,
mosadi wa gagwe e le yo mogolo, motswa-
la, ba ga malome ba bona gone ba
tswenya ke masogana, motswadi wa mo-

thepa o swanetše go batšha kgaitšhe-
di ya gagwe gore ke tšwenya ke musogana.
Kgaitšhedi ya gagwe ke mokha e fetole-
še aile a re motlhogolo wa gagwe esale
yo monyana, ke gore o swanetše go
tšheisa m moredi wa gagwe.

Go tšhaba.

Ge mosadi a ka tšhaba monneng wa
gagwe, a kwana le monna yo mongwe.
Monna yo we a balèla gore o tšha
nyala mosadi ka dikgomo tšha moredi
wa gagwe, tšha e we a ba e du-
mele, le gona moredi wa mosadi yo
we ke mudi a monna yala wa pele
o swanetše go boèla ga papagwe.
Monna yala a nyathèle tšha gagwe
dikgomo. Bogalogolo mosadi o be a
sa tšhale monna.

S. 2. Go tšheana le meloko engwe.

Ba gologolo, e be ba balèla gore ngwa-
na wa rangwane ntšhe dikgomo
diboèle šakeng. E be go dirèya gore Mo-
hlabe a tšhe ngwana Mohlabe, ngwa-
na Mongale, a tšhe ke Mongale, Ma-
sete a tšhe ngwana Musete.
Kgōrō ya ga Masumu le Pōpela
e be e sa tšhe mawe ma tšheany
wa mohuta o we.

Ngwana wa rangwane.

Ke ge ngwana wa rangwane a ka tšhea ngwana wa ra mogolo, e ka se-ke ya ba kgōzi, kgōzi e swanetše gore e be ngwana wa malome wa gago. Dipheko kwa mokha ba swanetše go didira kwa lapeng la ngwana wa malome wa gago.

Bana ba mmane le ba mme-mogolo ke dikhuitšedi kwa monna, bana ba mmumogolo ba kwa seke ba tšhea bana ba mmane, goba ba mmane ba kwa seke ba tšhea ba mme-mogolo, kwa bakka la gore ke bana ba motho.

Monna ge a kwa tšhea ngwana wa ~~mmerangwane~~ rangwane goba wa mme-mogolo, o kwa nyakisisa ga boke o tla hwe-tšhana gore mmerangwane a se ngwanabo mme-mogolo. O tla hwetšhana gore go na le phapano ka malapeng a bona. Molaō a o dumele gore ngwana wa mmerangwane a ka tšhea ngwana wa mme-mogolo. E kwa ba botlhōla Tabā ya mohuta o we. Debogō.

Ke lebugile go hwetšana tlhalošo ya go tšwa go wena marena ka di 14-8-48 e we o e ngwadilego ka di 10/8/48. Muntšu

ana a ka godimo ke tšamilego ke
a sinye ke a we ke hwetšane go
ke dirile phošō, ke kopa swarētō.

Maatla a madi.

Maatla a madi mo tšeanong, mabapi.
le bana ba mme-mogolo le mēngwane,
bjale ka ge gošehē go tšhalušitšwe. Ka
matlhakaleng a ka godimo gore a
ba tšane, ka baka la gore ke madi
a tee. Ge ele mabapi a monna le mo-
ratho wa gagwe, ke gore ra mogolo
le ra ngwane se hwetšana gore e be
ba tšana, ba bile ba šile seema
se se rego, ngwana wa ra ngwa-
ne ntšee kgomo diboēle šakeng.

Madi a monna le mosadi.

Mosadi a ka seke a ima kantle
le monna, monna le yēna a ka se-
ke a hwetšana setlhare a se imiša.
Monna o ba tšana le mosadi, madi
a monna a tšana ka tšwalong ya
mosadi, a yo kopana le madi a mo-
sadi, ke moka a bopa motho.

Maatla a madi a monna le mosadi.

Madi a monna, madi a monna a ne ma-
tla a go lekana le a mosadi, a monna
a bopa marapō a gošia, le a mosadi a
dira marapō a le kgwere, ke gore

motho wa go tlohaka maatla. Gona le basadi ba bangwê ba we marapô a bona a tiilego bjale ka a monna, mosadi wa mohuta o we ge o katana naê o tla kwa gore o katana le monna marapô a gagwe a thaba.

Marapô a gotlhaba.

Mosadi yo we wa marapô a gotlhaba go gopalwa gore mowe marapong a we a mosadi go ile gwa fo bopa madi a monna fêla. Ke kgwere, ke motho wa ~~ma~~ marapô a go kgwêlekqwê tla, ke gore dikgopolo digopola gore ke madi a monna fêla a phatlhagane le a mosadi. ka bukeng e kgolo ya melatš e we e lego pebele, e bolêla gore mosadi o ile a bupiwana ka le gopo la monna. E ka ba tuba e e kgodisago gore madi a monna a dira marapô fêla.

Kgopolo ya motgalabje yo mongwê.

Motgalabje yo a bolêla gore tuba e we ke e kgolo kudya. O ka bona ka mupi wa dipitš, ka fo bopa dipitš tše dintš tša go swana, gape o tšebe gore boraga ge ba bokpôtla ba swanetš go phatlhaganya le metš, kemo-ka a bopa pitš, ba e lešetš ya òna, ba difapantšhanya ka mebala ya

ge ba diritela.

Go òma le go tšhuba.

Ge mupi wa dipitšā a bona gore dipitšā tšā gagwe di òmike, wa ditšhuba tšā swa tšē dingwē dipitšā tšā pyatlhēga. Ka tšē-we tšā go pyatlhēga mupi o tšha bo-
lēla gore ke madibe. Ka mošwana o tšoga a tšea tšela tšā galoka.

Tebellō ya pitšā.

Ge motho a le bella pitšā, motebelony ya gagwe, o tšha hwetšāna e le gore pitšā e ke a ya bupilwa ka metsi ka bakka la gore metsi o ka seke wa bona, le raga le lona le fetšegile mme-
la, e ke a se le raga. Pitšā e we ke ~~o~~ mogakō, moreki wa yōna pele ga gore a e šumišē o swanetšē go kga metsi ka pitšā e tala a tšheleka pitšeng ya mogakō. Dipitšā tšē dingwē ke tšē diso, tšē we bosso bja tšōna bo dirilego, ke go a pea ga tšōna.

Šhupō ya pitšā ya mogakō.

Pitšā e la ya mogakō ba e tšhetšego me-
tši, o tšha bona e tšotšoma metsi; mme-
le wa yōna, ka porialo mo we e šupa
gore e bupilwe ka metsi ba letlhakantšē
le letsopa. Ya go a pea o ka seke
wa bona e tšotšoma ka gore e phela mollong.

Ithalosō ya polētō ya motgalabje.

O bolēla ka mebala ya batho, kago-
bane mmala wa ngwana yo mongwē o
ka hwetāna a swana le wa papagwe, yo
mongwē a swana le mmagwē, yo mongwē
a le magareng a mmagwe le papagwe, ke
gore matlha a mangwe a swana le
a papagwe le lengwē le mmagwe.

Madi.

Go bonagala gore madi a monna le mo-
sadi a fenyana fenyana, ka baka la
se bopēgō sa bana. Ngwana yo we a
swanago le papagwe, medirō le mengwa
e ttha foba ya papagwe, le yo a swa-
nago le mmagwe o ttha foba bjale.

Teny ga mosadi.

Ka teny ga mosadi ke legodimung la pete.
Ge madi a monna le a mosadi a bu-
pile motho, madi a mosadi a fepa mo-
tho yo we go fitlhela a gola. Ke
mowe go gopolwago gore madi a mosadi a
m matlha gagala. le ge ngwana e
le legodimung la bobedi, madi a mosadi
a sa fo fepa ngwana, go fitlhela
a gola.

Letwele, bana ba we bailego ba
man a letwele ka letee, bana ba
bona, ke bana ba motho, by bjale ka

ge polelo bare mme-mogolo, m^mane, mme-
ngwane ke gore batho ba we ba mamile
letwele ka letee.

Go tššana.

Mogwê-gadisa bōna mokhonyana wa inama,
le godula a nyatše godula a lebona le mo-
khonyana. Ka go rialo mawe ge motho
a ka tšša ngwana wa m^mane go bu mme-
mogolo, bo šakga bo swanešē go sinyega.
Ka baka le, ba ka se šakgona go botšana
ditaba, ka gore yola o tlare, makgolo
yola are, mokhonyana. Ke moka ka morago
go a hwella, ka baka la ditlhogolo tšā
bona. Ka gobane ba tlhilo thōma go
bitšana ka botswala.

Rangwane

Rangwane ge a e ra ra mogolo
ore makgolo, ra mogolo are mokho-
nyana. Ditlhogolo tšā rangwana ke mo-
ka bare, malome, le yēna ore ba tlho-
golo. Masete ge a^e ya ga Masete ore
ke ya ga malome. Ba bina tlhōu
ke a ge tlhōu, a gae ge tlhōu, bjale
bjale.

Lebaka le lengwê la go tššana.

Mabapi le madi a tee, madi a tee
a ke a nyatšā bophelo bjo bobotše
buneng ba bona. Mokgalabje yo mongwê

a tšwela pele le gore, taba e we ke ile
 ka e bona, ka monna yo Mageketlha a ya
 a robala le mosadi wa ga Mohlabe, mo-
 radi a bèlega ngwana wa motlhankana.
 Ngwana are, yogola a ya a tšea mosadi
 ga mageketlha, moredi wa mageketlha.
Madi a monna ka otee.

Go hwetša nega botlhatse ga botse,
 ge monna a ka tlabola motlhabo,
 motlhabo yo la a bèlega ngwana wa
 motlhankana zoba mosehana, morwa
 wa monna yola a ya a tšea mosadi
 go motlhabo wa papugwe.

Magaketlha,
 Mosadi yo we a go tšea ke ba
 ga Mohlabe ke moredi wa Ma-
 getlha. Madi a ngwana wa ga
Mohlabe ke madi a Ma-
 getlha, madi a mosehana ke madi a ma-
 getlha. Mosadi are go fitlha a
 bèlega bana, bana a baka baba
 le bophelō bjo bobote. Bantši a bē-
 lēgela fase, ba we ba ilego ba
 phela ba ile ba ba digole menwa-
 neng ya masto le ya matšogō.

Gosa.

Bana ba we le gosa ga bja sa
 ya botse ke diphatō. Ge batho

ba nyakisisa taba gore molato kenya
ba hwetsana gore ke madi a tee.

Mongale.

Mongale oile a tlhōtlhola mosadi
yo mongwē wa ga Mohlabe, bjale
mosadi a bēlega ngwana wa moe-
tana, morwa mongale a ya a tēa
mosetana. Ka bakka la madi a we
a tee, mosetana, a bēlega bana
ba go sethamatsege, ba bangwē ya
ba dirētele.

Dirētele.

Ke gore dirētele, ke bana ba go
sekgone go sepela, ba sepelago ka
diattha le dikhuru. Go bjale madi
a tee a na mošomō o motse bane-
ng, bosese, bokopana, go dula ba fo-
kola gobaka ke taba ya mohuta
o we.

Molaudisi.

Molaudisi a tšwela le pete le go
bolēla, a bapisa ka kgogo, are ta-
ba e we yōna ke e bone ka matthō.
Kgogo ya tšherwane, o ka fo bōna e
bēlega bana ke gore ditwiana tšē di-
nya, ke moka wa tšea mamokakono-
pe wa yōna, wa ttha wa bōna
o kopa dikgogo ka morago wa bōna

ditwiana hā yōna e le tšē dikgolo, ke
gore madi a yōna a tihakane le mo-
huta o mongwē. Ditaba tšē ditlha-
lušitšē ke motgalabje wa ga Sāai. Ke
motubabe, o bina tšāu, o belegile mo-
lefaseng le la ba bina tšāu, mphathō
wagagwe ke Matsiē.

A tšwela pele.

A tšwela pele, are, o ka bōna leloko
le lengwē, le bēlēga bana ba digōlē,
bjalē ka leloko la ga Raganya, bawe
bana ba bangwe ba bona ba nago le
mošalo, ke bogōlē bja le loko lewe.
Ke rialo gore ke bogōlē bja le loko ka
baka la gore, ga go tšebege ga bane
gore bogōlē bja mohuta o we bo
tlhagile bjeng.

Balwetsi, bogōlē bja balwetsi, bogō-
lē bjo, botlhagisa ke motswali wa
ngwana, ka baka la golēla molwetsi
ge a bōna a idibetšē, ke moka mma-
go ngwana a thōma go lla. Ge mo-
lwetsi a yo idibuluga, ngwana o
swanetšē goba segōlē, mathō a le-
akana, goba le loke a kgorōpana
goba matsōgō a seke a ba le modirō.

Botlhaēla.

Botlhaēla, ke bogōlē bja leloko, ke

gore yo mongwê wa leloko le we wa bogologolo, a ile a ba setlhaêla, sethogolo goba setlhogolwana sa gagwe se swanetše goba setlhaêla. Madi a ngwana wa gagwe o a tšhela ngwaneng wa gagwe, ngwana wa gagwe le yêna o a tšhela ngwaneng wa gagwe, bjale bjale, setlhaêla setlhaba sa nyaisêla.

Go makala, ge batho ba thôma go mokala gore molato keng ngwana a leka mokgwa o, ka gobane batswadi ba gagwe ba tthalifile, yêna a digape ka moka, ba bagato o ttha kwa bare, yo mongwê wa leloko le we o ile a ba bjale ka yêna ngwana yo, ke gore ngwana o a betšê yêna.

Go tšhena le batho fêla

Taba ena ya go tšhena le batho fêla, ke taba e we e nyakago gore batswadi ba tlhokômêle, batswadi ba moetsana le batswadi ba motlhankana gore a ba leloko lekele ba lukile, goba a ba loka e be bona ba tšebago tuba ya mohuta o we.

Dlhokômêlô, batswadi ba tlhokômêla Kudu, mowe bana ba bona ba

ba swanetšego go tšea basadi gona,
le batwadi ba basetšana mowe be
swanetšego go tšeiwa gona, Kabatša
la go tšhaba, bolai, bohodu, mešalo,
le bo matšapa mowe ditšhabeng tše
dingwe.

Išeanō ya mosadi go mosadi.

Mosadi o tšea mosadi, ga go tšee ma-
sadi wa motlhōlōgadi fela, le mosadi
ya nago le monna o fo tšea mo-
sadi yaba ngwetšhi ya gagwe, Kabatša
la lemuō la gagwe. Mosadi ge a bōna
gore ona le dikgomo tše dintšhi, a bōna
gore a na ngwana wa motlhankana
lapa la gagwe le tšha hwella Kama-
ragō ga lehu la gagwe, o lošā mo-
sadi, a kwana le batwadi ba mosetša-
na.

Go tšea ga Motlhōlōgadi, motlhōlōga-
di, ge a bōna gore ona le dikgomo-
tšā go nyala ba-redi ba gagwe, a bona
gore a banna kgaitšedi ya bona, yēna
ka noši o swanetšego go tšošā lapa-
la gagwe ka go tšea mosadi. Motlho-
mong mosadi o tšha tšha a bēlēga
ngwana wa motlhankana ya ba
yēna moja lefa, ke gore ngwana
yo we wa ngwetšhi o tšha laola dilō

Kamoka tša matgolo wa gagwe.

Tsela engwe ya go hwetšana dikgomo.

Mosadi o lema mabêlê, ka mabêlê a gagwe wa rekisa a rekisetša badidi ka gobane ba humagadi a baka ba tlhala. Ba bangwê ba reka ka dipudi, ba bangwe ka kgomo.

Dipudi, dipudi tšela a go reka ka bon
tšona, o tlhilo diruwa tša twalla.

Ke moka yo mongwe a tsha a reka dipudi ka kgomo, kgomo ke moka e a twalla, go fitlhela e tlhatša le-saka. ke humô la mosotho ke gore a tšee mosadi, ka gobane gaja dikgomo ka molomo ke phôô.

Barwae.

Ge mosadi yo we wa motlhôlogadi a na le barwae, yona a ka sethe a kgona go tšea go mosadi, ka baka la gore dikgomo ditlha tšea ke morwae gore a tšee mosadi ka tšona. A ka tšea mosadi ge a bona gore morwa wa gagwe e sale yo monyana, a bona gore yêna o tšofetše, o dirê-la gore otlha tsha a ba a moapeêla. Mosadi ke wa morwa wa gagwe, le ge monna yo mongwe a ka fo-ba a tšene ka ngwukung, ga gona.

taba, motlheng, motlhankana a golago
otlha raka setlhotlholo.

Molao wa go moraka.

Mosogana, ge a raka go robala le
mosadi, o swanetše go boetša mma-
gwe gore, monna yo o swanetše go
boetša maoto morago, ke motla mma-
gê o tlha roma mokgetholo yo mo-
ngwe gore a boetše monna a boetše
maoto morago ngwana one
o godile.

Mokgwa o mangwe wa go raka.

Mosogana a ka fo kwana le mosadi,
fêla a kwana nae ka sephiri-
ng, a tšhaba gore batho ba mone
gore o robala le mosadi. O tšhaba
fêla go segiwa ke bagwera ba ga-
gwe. Ba tlha foba ba mone mo-
tlang mosadi a dirile bjalwa, ka
gobane, bjalwa ga bona thopa, o
tlha thoma go phutela bjalwa.
Ka lona le-tšabi le we ba tlha
bona gore ngwana o kwana le mo-
sadi, monna a swanela go leta
mutši o swanetše go boetša ma-
oto a gagwe morago.

Mosadi wa gotlhora motlhankana, mo-
sadi yo o tšea mosadi fêla, gore a

godišē lapa la gagwe. Monna yo we a moratago, o tliša molata ka lapeng la gagwe. Je a kwana le mosadi o swunetšē gore a epege, ba seke ba makala ge ba mōna. Je ba modumeletšē golukile, o tliša foba a tswala lešaba la boloko la bo mosadi.

Go epega.

Monna o no epega ka se anago naso, gore motho yo mongwē ge a ka fitlha a lebela monna, ba kgone go moemella. Go molebela ga ntšhe ke gore motho wa boloko la bo mosadi a fitlha a tswenya monna. Ka gobane monna a ka seke a ba le matlha, ka gore mosadi a se wa leloko la gabo. Je mosadi a ka tšoga a bola gore monna wa gore o letšē a tswenya monna yo, ba swunetšē go mosola.

Ditsalō.

Ba tliša mosola ka gore, o bona ge monna a phutha ngwana wa motho yo bjale wena o na le botšeba, a ba go rakela, ke kgale ba mitšile a dutšhi fa, e kabe o fiadula nāē o be o sa rakele ke motho, ge o nyaka go dula le mosadi nka be o fo bo-

labola, re ttha betša monna o ttha goma.

Go šegêla go buima.

Go šegêla go buima, ka gobane mošegêla o na le malulamabe, ge e se wena ngwana wa pelo o ka lutlha lapu la gago. Ka gobane o ttha go swara go fitiša mosadi wa gago. Ka mokgwa o, se rafelô sa mapoto a sepye ga môgô le mapoto a phufutša, ke ôna morakišô o mogolo wa monna, ka gorialo mowe ke moka o le bala le gore ke na le mosadi.

Motlheng o babjago.

Motlha o babjago, ke tšuti le we monna a ttha go tšeba gore mosadi yo a se waka, ka gobane le yêna o ttha motšatšua gore sepela lapeng la gago, o sethe wa fo bubja o dutšhi mo, kemo ka wa ya, mosadi wa gawe o mo ôka tšhe a fodile wa boêla ga gona taba.

Mosadi wa monna.

Mosadi wa monna o tšea mosadi, kabaka le, ge mosadi a ka fo bêtêga basetšana, bjale a bôna gore go ja dikgomo tšua munyalo a bana bu gawe ka le-gano, ke go bolaya

lapa la gagwe. O swanetše go bolabola le monna wa gagwe, gore bjale kage o bona ke sena ngwana wa motlhankana, ke swanetše gore ke tšee ngweši ka tšona. Ke molaō monna a ka seke a gana o swanetše godumela, ka bakula la gore ge a ka gana go tla ba le phapanō.

Phapanō ya bōna.

Mosadi a ka seke a kwa sewe monna wa gagwe a motsāgo sōna, ka morago mowe monna a tlabago a kwata a isa mosadi seutla. Bjale ke kbaka la gore batho ba dikwe. Banna ba swanetše go sola monna, ka gore mosadi wa reresa, o swanetše go tšoa lapa la gagwe le wena ke lapa la gago.

Mosadi wa go tšea ke mosadi wa monna, mosadi yo we, uilego a tšeiwa ke mosadi wa monna, ge a bikitwe o tshilo dula le monna wa mosadi yo la wa go tlopha dikgomo, ke gore matwala wa gagwe. Ja gona phōšō, e kaba phōšō ge a ka dula nge, e le gore mosadi ona le morwa wa gagwe, yo we ba ilego ge ba loša mosadi ba mološa ka leina la morwa wa bona.

Taba e ya mosadi o tšea mosadi.

Ke taba ya kgale, le matšatšī a bo lehono go sa foba bjale, ka kgale basa fo dira gore mosadi o tšea mosadi. Ka ōna mabaka ana a tshališitšwego ka mo matlhakaleng a ka godimō. Ke se tshwaetō le mongwa wa bagologolo.

Matšatšī a bo lehono.

Mosadi ge a loša mosadi yo mongwe, a sa loša batwadi, empa pele a ka bolabola le batwadi a kwana nabo, bjale ba motšā gore bana ba matšatšī a no ke bana ba sekgowa, wa wena o swa netsē gore o ē o bolabole le moetšana ge a dutšī a bolabola le moetšana mabapi le tšēō, batwadi bjale ka ge a bolabotšē nabo, ba tsha mothušā go motikisā.

Se motikisā.

Go motikisā ya ntšhe bu motikisā ka dipolētō ge bu dutšī ba etišā ka mabunyana, ba fēla bu bolabola ka leina la motho ya we a mološāgo. Ba bolēla ka goloka ga motho, le gore mola ebe eke motho o a baēla bogarebe ebe nka baēla a ntšea, le yēna o tsha foba a bakwa ka mongwa o we bu bolabolago ka ōna.

Je molozi a yo tlhakana le mosetsana, ge a bolabola naê otlhakwa u dumela.

Le epana.

Mosetsana yo we le ge bagwera ba gagwe ba ka mokwera bjang le bjang, a na taba nabo. Ke ngwana yo a tswa legitego, o kwa molaô wa batswadi ba gagwe. A ka seke a sepela a meputse, motgekolo yo we, yêna otlhano kgetha monna yo a monyakago a dula naê.

Bana ba kgale.

Bana ba kgale, e be ba ena le molaô, ka buka la gore e be ba ekwa sewe ba-tswadi ba se bolabolago, e be ba sa gane ka buka la gore e be ba tshaba go tsiwa.

Metlheng ena.

Metlheng ena ya lehono, taba ena ya gore mosadi o tšea mosadi e sa dirêga, empa e seny kudu, ba bangwe ba ba sa tšea. Ba sethana ba bangwe a ba dumela. Ba nyaka go tšea ke mosogwana yo we a moratugo, le ge batswadi ba ka mogapeletša bjang le bjang, ge ge a rate, arate.

Iše yo ya baKgalabje.

Monna ge a humile, basadi ba lesome goba go feta o be a tšea, ka gorialo ke go dira gore Kgōrō ya gagwe e gole. Mokgalabje yo mogolo wa go Kokotlhela o be a fo tšea kgarebe, kgone ke ge a kwane le batswadi ba mosetšana.

Tumelō ya batswadi ba mothepa. Mala batswadi ba gagwe ba dumela go fedile mosetšana a ka seke a balabola selo. Ke mokgalabje wa gagwe, ke gore ke mosadi wa mokokotlhelo. Kgale ga gona le epana la go epa mosetšana, bare ke mokgalabje wa gagwe, a ka seke a sepele a mopeputše. Ke mokgalabje sebeka ngwetši, pelo tšatšha la masogana.

Go befa.

Kgale le ge motho a bifile bjang le bjang, ge batswadi ba ile ba dumela gore o tšea ke sona se kobo se we, o swanetše go fo mo tšea, o ka seke wa gana. Ka tlhōmpō e we ya gore ngwana o swanetše go kwa batswadi se we ba motšago. Ye ngwana a ka leka gore wa gana we tšewa,

Matsatši a lehona.

Dikgarebe le masogana a matsatši a lehona, ba nyaka go tšea basadi ba lerato, motho yo ba sa monyakego ba gana. Bja le ka bakgalabje, a se ganthi mowe ba nenyana ba nyakago go tšea ke mokgalabje, go nore yo we elego ngwandana malome wa gagwe a motšea.

Ba gana.

he ge ele nywana wa malome wa gagwe, ya ba ele gore a kwane le moyana wa go tšea ke mokgalabje o fogana. Batswadi ba ka seke ba mogapeletšā ka maatlha. Go na le potšō e we ba e bolēlago gore ke isa ka, ka motšwa o šitšwe. Ke gore a suna selo, basadi ba pele ba feditšē. Nywana yo we a tšea ke mokgalabje matsatši ana ke gore okwa molaō wa batswadi ba gagwe.

Goloma

Bana ba we ba sa nyakego go tšea ke bakgalabje goba mosadi, ke bakeng sa go tšhaba go sejiwa ke bagwera ba bona. Bja le ba hwetsana gore go ditlhong gore, mokgalabje a tšee kgarebe, goba, mosadi ka gobane ditlho o a dikhurumetsane. Motswadi wa

mothepa a ka leka bjang le bjang, gore
ngwana wa gagwe a e mowe yena
a ratago, empa ge mosetana a sara-
te, u ka seke aya.

Dikgopolo tša bagologolo.

Bagologolo bane, go tšea mosadi ke go-
kwana le batswadi ba bo mothepa, ge
ele ngwana a tšebe selo, o swane-
tše go kwa se we motswadi a motša-
go. Le go bona gore morwa mokete
ona le dikgomo. E seng mothoka mo-
rwa mokete yo we ba motšebago ga
botse.

Segôle.

Segôle e be se tšea mosadi ka kwa-
nô ya batswadi ba mothepa. Batswadi
ba motša gore monna wa gagwe ke yola,
ge a leka gore wa gana, ba motšea
gore a o sepele o meputše, segôle
ke sa bo motho, e kwa mowe re
bolétayo ngwana ke motša a dumê-
le.

Thato le go tšhaba.

Mosadi ge a ile a thata monna
wa gagwe, a boela a dula lapeng
la batswadi ba gagwe, ele gore mo-
nna wa gagwe o be a monyetše
mosadi yo we ke poya bogadi, o baetše

go fipiwa ke batwadi ba gagwe, o bo-
eše goba ngwana gape.

Batwadi ba motlhadi.

Batwadi ba motlhadi, ba swanetše
go ntšha dikgomo tša motlhadiwa ba
mofe, ba šale ba dutš; le moredi wa
bona. Seema sa basotho bare, monna
a nkgago o nkgu le sa gagwe.

Go tlhala ga mosadi.

Mosadi a ka sete a fo tlhala fêla,
gona le motšo yo a foranago naê.
Ge a fiyo tlhala fêla, a sa fora ke
motšo, bare, a tlhala, batwadi ba motlha-
di ba swanetše go leka ka matlha go-
lwa le moredi a bona. Monna yawe
a go ba a tšere mosadi a ka sete a
šale batwadi ba motlhadi morago.

Motlhadi.

Motlhadi o tšha ba a botš batwa-
di ba gagwe therešo, gore ke forane
ke mokeke, ke gona batwadi ba swa-
netšego go romela motšo gore a yo bu-
tšisa, ge monna a ka dumela, ba tšha
motš gore a nyale. Ge a ile a nyala ke
gona ba ka romelago sebaka gore see
ga motlhadiwa gore a e kgopolele.

Mamondi.

Mamondi ge a tšhile a gapile mex-

bjana ya gagwe, go fedile mosadi Kewa monna yo moswa. Yo la botlogonyana bo phumugile.

Mmatlha se romo o zinya sa gagwe.

Ke seema, bjale se bolēla gona mabapi le ditaba tša manyalo. Ye o e kwa ba bolabola seema se we, ba kwatamile ka dikhuru ba gogama, ba go beile mogobotse, motlhadiwa a dutš'i ka fase ga morithi wa setlhare.

Bana ba motlhadi.

Bana ba motlhadi, ba sala le papago bona, yola monna o tla ya a bētega ba gagwe bana. Ye go tladile monna ke gona mosadi a ka kgona go a tloga le bana bagagwe. He gona a swanēla go rēra ba tswadi ba mosadi dikgomo kaba ka la gore ke yēna a tladile go mosadi, ke malaō wa Batubatse.

Go tladile go buima.

Daba ena ya tladisano, kgale e be e se taba, e diriwago kudu, bjale ka matsatš'i ano. Kaba ka la gore ditefa tša ntšhe difeta manyalo, le go tšhaba golo-
iwa. Ka gobane monna yola a

go ba a duti nae pele ona le ditshila tsa mosadi.

Tukiso ya tshalo.

Mosadi o swanetse go se supe monna wa gagwe motgwana wa gore wa motshala. O swanetse go tsa selo se sengwe le se sengwe se we a goba a se apara, le metšwarêlô. Metšwarêlô ke dilô tse we a rego ye a bone kgwedi a thiba ka tšona madi gore a seke a êla le dirope tsa gagwe. La mafellô o swanetse go wala matshegô a yo a fitlha a tshoge.

Bomammalane.

Bolai bja gosinya, ke taba e kgolo ya gore mosadi wa matshegong a swanêla go tshadiwa. Kgomo e nngwê le e nngwê, ge ile ya twala namane, motshadiwa o swanetse go gapa le munamane a tšona. Ka tšati ka letee a ka tshatsa lešaka, a bu a ntšha a ya a tšea mosadi tša ba tša šaka.

Go ripelana ditshoko.

Ke gore motshang o we, motshadiwa, a tšego tša gagwe ditshoko. Ge ba fitlha tseleng, ba swanetse

go bolaya pudi ka molamo, bala le bona ba šata ba bolaya ya bona le bona ka molamo. Ba dija ka tlhatlhamuši, ke gore a ba diapee, ba fo boša. Ke manganga tlhaa a tlhalano.

Motlhadiwa

Motlhadiwa ge ba mofile dilō tša gagwe ka moka a swanela, goba a sa belaela mosadi, mowe a tlhakanago naē, ba swanehē go fo dumedišana bjale ka basadi ba bangwe le banna ba bangwe. A ka nomodumediša ka gore dumela mogatšaka le yēna a re dumela mogatšaka malato a o gona.

Motho yo a sa tsebe go

Motho yo a sa tsebe go, ge a butšiša gore ke mogatšago ka mokgwa mang, o tlha motlhalošetša gore e be e le mosadi waka bjale o ntlhadile. Le ge ba dumedišana ka mokgwa o we yo mongwe le yo mongwe, o swanehē go tlhalefa yola, ka gobane a lebala a ka modira tše dingwe.

Ge tšhabēla go monna yo mongwe.

Ge mosadi, a ka tšhaba monneng wa gagwe, a tšhabēla monneng yo

mongwe. Daba e we ke sephiri sa monna yo we le mosadi, monna wa gagwe a sebe, selo, ga magô le batwadi ba mosadi. Monna ge a ka fo bona matšhiki a fo dikêla a sa bone mosadi, o swanebhe go ya ga makgolo wa gagwe, go butšiša gore mosadi waka e šu a tthe mo. Ge ba sešu ba mōna, ba ttha motšhiki gore e šu ra mōna.

Batswadi ba mosadi le mokgonyana.
Bo makgolo wa mokgonyana gamôgô le mokgonyana, ba swanebhe go tšama ba nyakêla motšhiki. Mowe ba mohlwetšhanago, beng ba motse ba tla utata mosadi ka ngwakang. Go mone ba nyakê ba ttha fitlha ba butšiša ba ba fetola ka gore ke ngwana wa mang, motswadi o tthare ke ngwana waka, bare boelung gae.

Batšhikiši.
Ba tšhubiše, ba tšhibile batswadi ba mosadi, ebe ba šitwa go romêla sebaka ka baka la gore a ba sebe batswadi ba mosadi. Ba šala ba roma sebaka gore depelang le yo botšha batswadi ba mosadi, gore sa swara ke tau, e tswere, a se

Ke se lopêla nkwe, nkwe e leselo sa mabala a manyana. Ba moroma ka selo, sa gore nyatkelang mono.

Batswadi ba mosadi.

Batswadi ba mosadi ba ttha leka ka maattha go gana, ba ttha tthigô le fase, bala le bona ba fetola ka gore ya swara e swere. Ge ba gana pelo ya bona ele e tee, ba tshabisi ba swanetše go yafa mosadi a boela monneng wa gagwe ka dikgomo tše nne.

Ge gana go gbedi.

O ka fokwa batswadi, ba gana ge ba bona matlhô a batho, bošego ba êtela mowe, ngwana wa bona a tshabetsego go tshibisa bala gore lena le fogana nae, ba tthaba ba dumela gore le motše.

Baleloko ba gafela batswadi ba mosadi.

Ge ba leloko ba bona gore ba tshabisi a ba buisi ngwana wa bona, ba gana nae. Mofedi o swanetše go ttho ttha pelo tša batswadi. Are, senwa bonopi sa bokgalaka se mpônê molo-mô mpôkopôkô, pele ga lehu go éta beng ba lona. Manna o ttha gafela mosadi, mosadi are, a rebe go tseba

lena. Ba tihaba bu kwile gore mma-
go ngwana o kwana le gore banyale.

Go amogela.

Ke gona ba tihabisa kgonago ba amogela
selo sa ba tshabisi, ba fetola sebaka
gore ~~nyaka~~ sepela o ba botse re nyaka
dikgono, re lle thoto ya morwa mokete.
Batswadi ba mosadi ba swanetse
go tshabisa motlhadiwa gore, monna yo-
la wa ga mokete, ore mmaka pela
o baka a eswere. Ore tau ya bolaya
e bolaela goja. Motlhadiwa o tihabisa
fetola ka gore ditseba ke lena ba ga
makgolo, fela le tsebe gore monna a ntga-
go, o ntga le sa gagwe. Ke le baka la
gore batswadi ba mogele dikgono ba
kgone ba tshabisa motlhadiwa wa kgale
gore a tihabisa a tse tsa gagwe.

Motshabisi go romela sebaka.

Motshabisi le ge a tseba batswadi ba
mosadi le monna yo we ba motlhadi-
sitsego, a ba romela sebaka ba fohomola,
go fitlheta ge ba monyaka
ba mohwetsana. Ba ka seke ba
romela sebaka ga monna wa mo-
sadi, ka baka la gore e kaba marumo.
Ba se romela ga batswadi ga mosadi
ka gobane, ba tihabisa boledisana nabo

820

K34/82 54

ga botse, le gona ke bona ba we ba
 thebago gore ba lle⁷ kgomo tse kae tsa
 motlhadišwa. Seema se, balwi a
 ba lebane.

Ge mosadi a ile a tshabela monnye mo-
 nwe, motlhadišwa le motlhadi ke mo-
 ka ba swanetše go fapana, ka gobane
 motlhadišwa, o swanetše go gopolela mo-
 tlhadiši gore ke lenaba laka le go mpo-
 laya a ka mpolaya. Ke matlhaba a
 magolo, ge mosadi a ile a tshala monna
 a seke a molaya. Mosadi wa mohu-
 ta o we o lukile kudu, le ge pelo ya
 motlhadišwa e le botlhakong, ka bakala
 go tšeba mekgwa le medirō ya mosadi.

Leloko ka letsee, le loko ka letsee, a
 la swanela go tshadišana basadi, ka
 bakala la gore ba ka seke ba kwana.
 Le goloyana ba ka loyana, taba e
 we e kotshe gagolo, le gona a e dire-
 ge. Motho yo we a ka ba le madi-
 mabe go isa go sa felego. Ka go-
 bane ba leloko la geno ba tsha go
 bona gore a se wena motho, ka
 dipelačilo tša moya ya bona le badi-
 mu ba tsha e a mogela. Le mong
 batswadi ba gago, ba ka seke ba kwana

820

K34/82 55

nago, ba ^{zlo} ttho diô šita gore ba gobolayê. Leêpana la go goêpa gore motho yo ke mpya le ka seke la tthôka, batwadi bu gago le bona ga gona ka mo-we ba ku go emelago ka gona, ba tthafodula bu swabile se baka ka moka.

Megopôlô ya batwadi.

Megopôlô ya batwadi, ba tthafêla ba yopola gore, setlhôla, se, e ka be-se se šala se dira botlhôla bja mohuta o, e be se hwile, e be go e kaone, ka baka la gore ebe ru tthaba se sa dibone. Le gore gela ebe ele gore motho wa tšeba gore ge-a bêtêga, o bêtêga monotthaba, motho e ka be a ile a se dula godimu ka marago yaba mafella ntthong. Dipe-laêlô tša mohuta o we a diphidi-ši motho, ke marumô go monna le mosadi, yo mongwê o swanetšê go hwa.

Le loko le lengwê.

Je monna a tthadisa a mosadi a ya a tthadisa le lokong le lengwe, go lukile le ge diphapanô ditthaba gona. Ke go gobe ge le a-gišane fêlô go tee, - ge ele kgole le kgole go lukile kudu, ka gobune

le ka setse la dula le bonana kame-
tsha, pelo e tshaba ya lebala, le ge e
ka setse ya lebala go ya kae. Le ge monna
yo we e be ele monkana wa gago bo-
nkana bjat lona ke moka bohwele.

Go gana ga batswadi ba mosadi.

Mosadi wa go tshabela monneng yo
mongwe, ka ntšhe le go ya gae gaba-
twadi ba gageve. Ye papagagwe le
mmagô yena, ba gana ka thereo^o,
gore ngwana wa rena, a re nyake
gore a tšee ke mothoka, re nyaka
gore a boele monneng wa gagwe.
Ya gana ka motšwa o mongwe o swa
netše go boela.

Mothoka.

Mothoka yo we ona le makokoma-
rabê ore tshware a kametsa.
O kgotlhetšê ngwana wa bona, o
swanetše go phumula bothoka nwa-
na wa bona ka dikgomo tšê nne, tšê
we eleyo dikgomo tšê go mogafa
gore a boele monneng wa gagwe.
Le ge ele wena mosotho ya ba-
batswadi ba mosadi a ba gona te-
mola^o ke go mogafa ka tšona
kgomo tšê nne. Ke bana ba
kyule e be ba ekwa batswadi ge ba gana.

Bana ba matsāki a.

Bana ba matsāki a, ge batwadi ba gana bjang le bjung, le bona ba fogana. Ge batwadi ba gana ka pelo ka etee, ba gana le go a mogēla dilō tša motho yo we yēna arego o nyakane na-ē. Ba fo molesetša le monna yo we yēna are go wa monyaka. Monna o tšha fore ke mosadi wa gagwe, empa dika seke tšū tšupala, ka gobane batwadi a ba a mogēla dikgomo tša gagwe.

Go dula naē.

Monna yo we a ka fo dula naē, empa ge esale kgale e be ba swanetše gotia mosadi, a boēle monneny ka kgane. Lehono thupa ya gotia mosadi ke gogana go a mogēla dikgomo tša monna yo we a motšerego. Le ge monna a ka motia tšūki le lengwe, mosadi a tšhabēla batwadiing, batwadi ba swanetše go moraka, ka baka la gore a ka a okwa se we batwadi ba motšago.

Balwetši.

Le ge mosadi a ka babja bjang le bjung, batwadi ba ka seke ba ya go mōna. Le ge dituola dika:

re, batwadi ba belaëla, ba swanetšë go tšha ba mophase. Monna a ka seke a kgona go ya ga batwadi ka bakka la gore a buka ba moamogëla. Mafelo o swanetšë gore a bee agafe ngwana wa batho ba we.

Moopa.

he ge mosadi le monna ba ile ba foteana ka mangang manganga a bona, batwadi ba sa dumele. Monna a bona gore mosadi a sware selo, a ya ngakeng, ngaka ya motšë gore go belaëla batwadi, monna a ka seke a kgona go tšena ka kyôro ya bo mosadi. E tšha foba tšhita re lebane ke tšwele la kguibedi, mafelo ke go mogufa.

Go gafa.

Ke gore o swanetšë go boetsa mosadi ga batwadi ba gagwe. O roma motho a isa mosadi, a swere pudi. Pudi e we ke ya go tšhota dita-ba, ka yona ba swanetšë go fetola sebaka, gore sepala o motsa a gafe ngwana wa rena ka dikgomotšë ditšego. Monna yo we o swanetšë go ntšha se we batwadi ba mosadi ba se bolelago.

Peeletšo ya ngwana.

Kgale e be balošā batswadi ba ngwana, ngwane esale yo monyana. Kemoka ba nofela ba isa dilō tša bona, dilō tšē we a babafela ba nyala. Go fitlhela mosetana a gola, batswadi ba mošupa gore monna wa gago ke yola, a ka seke a gana, o swanetše go dumela, le ge a ka leka gore ke a gana ba swanetše go motia go fitlhela a dumela.

Motlhankana.

Motlhankana le yēna a ka seke a dira boethatelo, o swanetše go tšea mosadi yo we papagwe a monyaletsēgo yēna. Ba mošupa gore mosadi wa gago ke yola, yola ke makgolo wa gago. Ya gona kganō ke moka ke mosadi wa gagwe.

Lehu la monna wa basadi.

Monna wa basadi, o wa hwa a zia basadi. Basadi ba we ba batlhōlogadi, ba šala ba tšea ke bongwana bo mohu le barwa ba mohu. Barwa bamonna, ba ile ka bo mmago bona. Ngwana wa yola mosadi o dula le yola mosadi, wa yola le yēna o dula le yo mongwe mosadi, bjale bjale.

Madome Moyene.

Ke ngwala leina la madome ka baka la gore ke tlhaloshe ditaba ga bohe. Madome o be ana le basadi ba, Seële, Mathale, Makgalangake, Madintsi le Mokgadi. Seële ke mosadi wa pele, bjale o ile gohwa, a goma a ya a tšea mula ntlo yo we elega Mokgadi.

Makgalangake, o ile a ba le barwa ba bantsi, dikgomo tša basedi ba gagwe, barwa ba gagwe ba ile ba tšea basadi ka tšona. Mokgalabje a ka a tšea mosadi ka tšona.

Mathale, o ile a ba le ngwana wa motlhankana ku otee, le bana ba basetsana. Dikgon o tšea mosetšana wa pele a tšea madintsi ka tšona. Tše dingwe a tšea Mokgadi ka tšona.

Ka morago ga lehu, bana ba Makgalangake, a baka ba dula le mosadi yo mongwe wa moha, ka baka la gore dikgon o tšea dikgaitšedi tša bona mokgalabje, a ka a tšea mosadi ka tšona. Bona barwa e, ba ile ba tšea basadi ba bona ka tšona.

Lapa a tot liji le ngwê.

Ke seena sa ba-gologolo, dikgomo tša basedi ba Mathale diile tša tšea be-tšé, bjale basadi ba Madintši le Mokgadi ke betši ba Mathale, lege ebe ele basadi ba monna we gagwe. Ngwana wa Mathale o swanetšé go dula nabô ke basadi ba gagwe. O ile a dula le Madintši, morwa wa Madintši a dula le Mokgadi. Morwa wa Mathale o ile a seke a kgona gobakšiša morwa wa Madintši ka bakka la gore ke ngwana wa kgomo tša mmagê.

Go beeleša.

Monna o hwa a beelešihé mosadi, ke gore a sešua a beke mosadi, go nyala gona a šetšé a nyetšé. Dikgomo ditswa ka lapeng la mosadi yo mongwe, ge mosadi yo we a na le ngwana wa motlhankana, ke yêna yo we a swanetšé go tšea mosadi yo we. Ge go seena motlhankana yo mongwe wa morwa mohu o swanetšé go tšea mosadi.

Seêle, Mathale le Matgalangake.

Morwa Seêle, ge a bôna Mathale ore ke mmame, le morwa Mathale ge a bôna Seêle ore ke mmame, le morwa Mathale le Seêle ge ba bôna Matgalanga-

820

K34/82

62

Ke bare ke mmame, bjale bjale.

Basadi.

Bare ke bo mma bona, ka baka la gore, ba tšofetšē. Gela e ke e se ba baswa, morwa seēle o be a ka fō dula le Mathale, le morwa Mathale o be a ka fō dula le seēle, morwa Mu-kgalangake o be a ka fō dula le Mathale go ba seēle. Yo we a swanetšē go dula le bakgekolo bawe, ke bongwana-bo mchu.

Mosadi.

Mosadi o bēlēga bana, bjale bana ba, gona le ngwana wa pele, ka morago yaba ba ratho. Dinaga a diētelane, go ētelana batho. Ge mogolo wa bona a ka hwa, ana le mosadi, yo we a molatelago o swanetšē go šala a dutšī le mosadi wa ~~go~~ mchu.

Moratho wa mogolo.

Moratho wa mogolo, moratho ge a ka hwa, a šia mosadi, mogolo wa mchu a swanēla go dula le mosadi yo we wa moratho wa gē, ka baka la gore ke ngwetšī wa gagwe. O swanetšē go dula le moratho wa mchu. Ke gore ba ratho ba mogolo ge ba bona mogolo bare ke

papa wa rena, ka go rialo mowe, mogolo wa bona a swanêla go robala le basadi ba bona, kabaka la gore bakamorga.

Basetšana.

Mosetsana a ka fo kwana le motlhankana, ke moka motlhankana a tšhaba naê, ka ntle le gore a kwane le batwadi. A no tšaba le mosetsana ka ntle le go kwana le kgaisedi ya gagwe. O bolêla le kgaisedi ya gagwe, ke moka bakwana, go diêla gore ge a motšhabisa, a motšhabise mowe kgaisedi ya gagwe a tšerweyo gona.

A ba tloge balebubedi.

Mosetsana o swanetšê gore a be le bomangatlê ba gagwe le lona le sogana le swanetšê goba le mangatlê wa lona. Ke moka ge bakwane le mosetsana ba motšhabisa, ba ya naê, mowe bogading bja kgaisedi ya mosogana.

Sebara.

Sebara sa motšhabisi, o tla tšibisa batwadi ba motšhabisi. Ka bakaka la gore ke kgarebe, Sebara sa motšhabisi o swanetšê go ntšha selo a yo tšibisa batwadi kgarebe gore nyakellany mono. Ge batwadi ba

820

K34/82

64

Kgarebe ba sa rate, mosogana, ba bo-
tša sebaka gore sepela o ba botš'e
re nyaka ngwana wa rena.

O e Kgogetš'e molato.

Mosogana yo we wa go tšhabiša
mosetšana o e kgogetš'e molato. O
swanetš'e go gafa ngwana, a boèle
batswading. Ke moka ditaba difele
ditla mowe. Go tšea mosudi ke go
kwana le batswadi ba mosudi.

Kganō ya mosogana.

Ge mosogana a ka gana, basadi ba
we ba ilego ba nyala ke bo papagwe,
yo mongwe gaba ba bangwe ba lelo-
ko la bomona ba swanetš'e gone
ba dule le basadi. Ge ge ana le
moratho, yo we mosogana aego ge
a mōna are ke ra ngwane.

Malome wa mosogana.

Malome wa mosogana, ana molai
wa gore a ka dula le basadi ba
we. Go kaone motho o šele, yēna
a ka dula le basadi ba we, ge
ba bogadi, ba nyenya basadi. Mogolo
le malome, ba swana, ke gore mo-
golo le yēna ana molai wa gore
a ka dula le basadi ba ba ra-
tho ba gagwe.

820 Go nyenya.

Go nyena ke go serate selo, bjale ge ba we balebanego godula le basadi ba ba tlhōlōgadi, ba swanetše go kgethana le ba leloko le sele. Monna yo we a kgethilego motlhōlōgadi, ga la ole selo bjale ka bjalwa, dikgomo.

Molaudi.

Molaudi ke nywanabo moho, mošegedi o dula kowa zheko a no theletša fela-ye ba sešu ba mmeqa gore se tswere ditaba a ka seke a fetala. Mabapi le bjalwa, molaudi wa la o la, ke moka ka moragō a bitša monna yola wa go dula le mosadi, a motša modirō wa bjalwa, ga mōbe ka molomo fela, o motša ku segō.

Motlhōlōgadi.

Motlhōlōgadi, yena ka noši, o swanetše go bona gore monkuna waga-gwe a seke a lapa. O tla meela ya gagwe pitša ka ngwakong, gore a fele a e ya a enwa.

Mula-ntlō.

Monna o tšea mosadi bjale mosadi a dula le monna wa gagwe le buka ka moragō, mosadi a hwa. Monna o swanetše go tšea ditswana tšea

820

K34/82 66

mohu, a diise batswading ba mohuka
Kgon-o, ke gore o bega batwadi lehula
ngwana wa bona. Modiro o we wa
gobega o dirwa ka morago ga setlo.

Batswadi ba mohu.

Batswadi ba mohu, ba swanetse go
fetola, ka gore go lukile, mosadi yo
mongwe yo. Mula-ntlo wa nyalwa
ke moka ba ntsha dikgomo buya go
nyala.

Ditswana.

Ditswana tšela ba go disa batswa-
ding ba mohu, motlhung ba beka kga-
rebe ya go bula-ntlo, o swanetse go-
re a tle natšo. Ke ditswana tša
gagwe.

Matlhatswa dikgwede.

Taba ya mohuta o, e tthagisa ke
gore monna a tšea mosadi, bjale mo-
sadi a tla a eme a seke a bèlega,
ke gore moopa. Monna o boela go
bo matgolo wa gagwe, ke moka ba
mošupa kgarebe, ke moka a monyala.
Polélō e ya matlhatswa dikgwede
e be e dirēga kgale, matsaki a bo le-
hono, basetsana ba gana, bare ba
ka seke ba kgona go dira bogadikane
le mogolo wa gagwe.

820

K34/82

67

Tema ya 7 go tšea ga dikgoši.
 Kgoši e ka fo tšea basadi ba bantši,
 yo we elego mohumagadi o swanetšē
 go motšea ga malome wa gagwe. Ke yēna
 setima mollō, ke yēna yo we a swane-
 tšego go tšilo bēlēga kgoši. Buntši bja
 basadi e noba basadi fēla, ke basadi
 ba kgoši.

Kgoši.

Kgoši e na le bana ba bantši, fēla
 yo we a tlatlago, e ba kgoši ka morago
 ga lehu la kgoši, ba motšeba, gore ke
 ngwana wa mohumagadi, yo we ele-
 go ngwana wa malome wa kgoši. ~~Ho~~
 Ngwana yo we elego kgoši, batho a
 ba swanēla go mitsa ka gore ke
 kgoši, papagwe a saphela, ka baka
 la gore a ka nyatsa papagwe.

Bana ba kgoši.

Gona le seema, se we okwago ba-
 re, bana ba kgoši se loba ka moka,
 ke gore yo we e tlatlago kgoši a
 ba motšebe. Ba bolēla gore mo-
 tlhomongwe yo we elego kgoši, o
 tla hwa, ke moka ba bea yo mo-
 ngwē yo we a tla sālago a
 tswaretšē yo we e salego yo
 monyana.

Dihomphō ya bana ba Kgoši.

Bana ba Kgoši; batho ba ka ba tlhophu ge ba le nabo, ka mathoko, kamo -
kgwa o mongata. Empa ge ba le ka
moheng wa mošute, a ba swanela
go ba tlhomphe ka mokgwa o la ba
ba tlhomphego ka o na, ka bakka la
gore ba ka nyatsa, Kgoši; ba swanets'e
go tlhomphe Kgoši, ba keng sa gore
ba tlhomphe bana ba Kgoši

M Mamogolo, le mmame.

Bana bana a ba swanela go tšea-
na, ka gobane ke madi a tše.
Go tjale ka Kgoši le yona a ena
molaō wa gore e tšee ngwana
wa mmemogolo, go ba mmame.

Dikgutsedi tša Kgoši.

Dikgutsedi tša Kgoši, bana ba
tšona le bana ba Kgoši, bare mo-
tswala motswala, ke bona ba
we ba ka tšeanago. Ngwana wa
Kgoši a kaya a tšea ngwana
wa rakgadi wa gagwe. Ngwana
wa kgadi o a tšea mosadi ga kga-
itsedi ya mmagwe, ya we aego
ge a mōna a se malome.

Kgoši.

Kgoši le ge e ka tšea mosadi ga

ra Kgadi wa gagwe, mosadi yo we
 a ka seke a tswala kgozi, mosadi
 yo mogolo yo we a swanetšego go tswa-
 la kgozi ke mosadi wa malome wa
 gagwe. Le ge a ka fo tšea mo-
 redi a kgozi a ka seke a tla a
 feta ngwana wa malome a gagwe.

Mošate.

Ka baka la gore kgozi a e tšee mo-
 sadi ka otee, o tla hwetšana gore
 bana ba kgozi ke ba bantši, masogana
 ka kgorong ya mošate. Ka moka ga bo-
 na ke bana ba kgozi. Batho ba we
 ba ka tšebago gore o tlo ba kgozi
 ke batho ba we ba dutšigo kgaufi
 le mošate le ba we ba tswalanego
 le kgozi.

Ge e le mabapi le yobolla.

Ke gore mphathō o mongwe le
 o mongwe o na le kgozi ya ona.
 Ke gore, mphathō o bolla le ngwa-
 na wa kgozi goba bana ba kgozi
 fêla go swanetšego gore gobe le ngwa-
 na yo mogolo. Ke yâna yo we ba
 tla go fêla ba ana ka yêna. Bjale
 ka ge bare Magasa ba gwera ba
 Paê, Madikwa ba-gawera ba
Mutshubeng, ke gore ke bana ba kgozi.

Ngwaga o moswa.
 go bjale ge bana ba mošate ge ba
 loma ngwaga o moswa, ba swanetšé
 godula ka go latelana ka bogolo bja
 bona. ke nāte le ja ke ngwana yo
 mogolo pele, ka morago yo we a mola-
 telago bjale bjale. ke lebana la gore go
 tšibiwe yo we elego Kgoši.

Kgōrō ya mošate.
 ka theko ya ka kgakala, ba aga
 ka mafrika, ba ntšha mafōrō ka
 theko ya ka tluse. Mafōrō ba aga
 ka mefato e metelele. ka theko
 ga Kgošō ba aga le fagō, tluse
 ga mafōrō ba aga sedutu. ge
 o tšena motšeng wa hwetšana di-
 lō tšé we, o tšebe gore ke mo-
 šata.

Go šegêla ga Kgoši.
 Kgoši e a dula le ba gatsā pupagwe
 ge a hwile, basadi ba šala e le
 ba tlhōlogadi. Ba we a ka sekego a
 dula nabo ke basadi ba ba ratho
 ba gaywe, a ka noba tšušā fêla
 ka se se batlhokago, ke bona ba
 fêla ba moleboga ka mabjalwa.

Sephiri sa mošate.
 Motšo yo mongwê le yo mongwê le mo-

sadi ya mongwe le yo mongwe wa ka mosate, a ka seke a go botša nnete, mabapi le diphiri tša ka mosate. O ka le moga ka kgoši ge e babja, ba ka seke ba bolêla gore kgoši e a babja, ka baka la gore kgoši ke mong mobu.

Kgetho ya Kgoši.

Kgoši e ka fo kgetha mosetsana yo mongwe wa mo leloko la monageng ya gagwe. Mosadi yo we e ka fo ba mamoratwe, empa ngwana wa gagwe e ka seke ya ba kgoši. Mphatho o mongwê le o mongwê kgoši e tseu mosadi.

Ditšhebô

Ke gore basadi ba we eseng bana ba leloko la mosate, a ba kgone gore ba ka uti ditaba, ba tšama ba seba ba tho ba bangwe. Kganthe ba we elego madi a boena ba ka seke ba bolêla sephiri sa ka mosate.

58. Jo tšentshelana.

Bogwêra, monna ka baka la kwano le matswadi wa mosetsana, o mofa moredi a gagwe gore a motše. Kudu taba ya mohuta o we e bona la masaganeng, le sogana la go

820
 tlhoka moreba, le gona a tlhomphe
 ba bagolo.

Malapu.

he-loko le lengwe le le lengwe le na
 le lapa la lona. Mosogana yo we a
 go tšea mosadi mowe lapeng le we,
 sebana sa gagwe le yêna a ka foya
 a tšea mosadi mowe lelotlong le we
 Kgaitšedi ya gagwe e tšerego ntshe.
 O swanetše go tšea ka lapeng le
 le ngwe, mowe go a dirêya.

Matlhabe.

Mosadi wa Matlhabe, ke ngwa-
 na Popela, Matlhabe ore makgolo
 ge a era ba ga Popela. Popela o
 tšea mosadi ga Matlhabe, Popela
 le yêna ore makgolo, bu tšea ku
 go fapantšha malapu. Ke motywa
 o we yo-mongwe a rego motyonyane yola
 le yêna ore motyonyane. Daba e we
 e dira gone leloko le bona la seke
 la hwella.

Dhohomêlo.

Ka yona tšeano ya mahutano we, ba-
 na le ditlogolo ba swanetše gore ba
 tsibiswe gore ba seke bu tšea di-
 Kgaitšedi tša bona. Ba tlhoka go ba
 le tthaloso ba kaya ba tšea.

820

K34/82 73

Lema ya 3 tšeano ya goiletswa.

§ 1. Masakya

gare ya batho kua mota ba we mo-
nna a sa swanelago go ba tšea, ke
dikuitšedi tša bona, le ba tlogolo,
bjale ka bana ba mme-mogolo le
ba mme-mogolo. Ka gobane bana ba
mme-mogolo le bana ba mmame ke
dikgaitšedi. Ke bo ngwana wa mme
ngwana wa mme. Ba ka tšea ke-
batho ba bangwe, eseng gore bona ba
tšeano.

Tsebō.

kege go tsibja ga botse gore ngwa-
na wa mme-mogolo, ke madi a mo-
nna o šele, ka baka la dikgomo le
ngwana wa mmame ke madi a mo-
nna o šele ka baka la dikgomo.
Madi a mme-mogolo le madi a
mmame ke madi a tee, ke le
baka le we mba sa swanelago
gore ba tšeano. Malome wa mo-
tho a swanela go tšea matlogolo
wa gagwe ka baka la gore ke
ngwana wa kguitšedi ya gagwe.

kešakga.

kešakga, ke gore, mosadi o bēlega
bana, bana ba we ba mma letswela

820

K34/82

74

Ka letee. Gare ga bana ba we gona
le mogolo, le ba ratho. Bana ba moa-
di yo we, ba loša ke banna ke moka
ba ba tšea. Banna ba we ba fa-
pane ka methopō ya bona le tšona
ditlogolo tša motgekolo yo we tšofa-
pana ka methopō ka banna la
bo papa a bona. Madi a lešika
la bo mmago bona a e tselana ka
gore ke bana ba motso ka otee.

Go bjelabjela ga masatga.

Go bjelabjela ga masatga, ke gore
go a tloga gwa ba e sethe e le le-
baka le letetele kudu. Ka le we
le baka motso yo a nago lesebō,
a ka leka ka maatla go tshaloše-
tša ba we ba sa tsebe go gore mo-
tso yo le lešika ka letee, ka go se-
kgolwe ga bona, kgore ke tšela
e telele mo we a laudišago, go sethe
go hweletše. Ba thoma go tšana.

Go tšana le meloko e šele.

Basipedi, ke gore ke batho
ba ba tšwago ba sepela ke
bona batho ba we elega ma-
loko a a sa tšibjiga. Ba tšhaba
go tšana nabo ka baka la go-
nyenya le lehufa, le go sethebe

820 K34/82 75
mekgwa ya bona ke gore goba ba
toga bošego bolai.

Go tššana le ditšhaba tše dingwe:
Ka ntle le setšhaba sa ga Mohla-
be, gona le ditšhaba tše dingwe
tše bjale ka, Bathoka, Batswella,
Mapono le matšhema le ditšhaba tše
dingwe digopolelwa goba basipidi.
Mothoka.

Bathoka ke moluta o re dulago
nao kgaufo, empa le ga gale bjale
ga gona le mothoka ka o tee ya
we a swanetšego go tšea kgare-
be ya mosotho le mosotho le yena
a ka seke a tšea kgarebe ya mo-
thoka. le lehono go sa foba bjale ka
kgale, le ga galewa dijō tša bona,
mosadi wa mothoka a tšeiwi.

Botlabo.

Bea gona ba nna ba bangwe ba
we ba ka fo dirago botlabo le
mosadi wa mothoka, empa ba
swanetšego go leka ka matla go
utšana. Mothoka yena wa
kgona go šegela mosadi wa mo-
sotho. Batho bona ba ka le
ka ka matla go epa mosadi go-
re a se wena motho, o sobalale mothoka

Le êpana la mothoka.

Mothoka wa monna, monna wa mothoka o tšwara matšobo, bjale o na le mokgope, ke gore o gatlledi thoto ya gagwe ka le thotse, ke mo-ka wa hwetsana a duti, wa bona mokgopje o teile fase, ka goriale mo we ke gore mothoka a tšware. Ke mokgwa o we le êpana la bathoka le sa felego, go basotho. Ba bile ba ba êpa ka gore, ke mafafa le ôpe, a fofa mokhura o a hwa.

Mosadi wa Mothoka.

Mothoka wa mosadi wa tšwara, o tšwara matšobane, o bile o phala basadi ba basotho, ka baka la gore o ka seke wa bona dikgweleng tša gagwe. Basadi ba basotho ba tšwara ka pele le ka morago fêla.

Le êpana la basadi ba bathoka, ke gore mosadi wa mothoka ge a tshapa mmele, o tshapa mmele a inamile gore metsi a seke a fittha dinokeng tša gagwe, dinokeng ba ka sinya lehumo la monna wa gagwe, ka morago o tshapa matšobo go fittha dikgweleng, ka pele

ga mosadi go na le seuta sa go ntga
ka go silihisa.

Taa, ke motlhare wa bathoka o
mogolo, o we ba tlolago ka ona. Mo-
tlhare o le ona o na le monkgô o
mobe, ge o phatlhagana le go setlha-
pe ka badimong go a napa gwa
ntga ka mongwa o we o ka se-
ke go wa ba tamela mosadi we
mothoka. O tla selekwa kudu, ge o
o sena se bete o ka ba wa tla-
ta. Ke lona le baka le lengwe le
we mothoka a sa swanelago go
tsee ke mosotho.

Bathoka, bathoka ke batho ba ba ilego
ge ba fitlha mo nageny ena, ba hwe-
tana basotho. Ba fitlha ka bone-
ba bja go nyaka go dira dintwa, le
gona basotho e be ba sa ba nyake,
ka go bane ke manaba, mothoka
ana mothokana, o kare o tlo
ditlo dula nabeng, kgantse o tlo
le bella dibô le difate. Bathoka ba
gabo ba fitlha ke yêna yo we
a swanetse go bolaya Kgosî
pele ke moka a tshabele be-
khokeng ba gabu. Kgale mohuta
o we o be o sa dumellwa go tena

820

K34/82

48

nageng. Mohuta o we onyatsiwa kudu-
ka mokgwa wa bona.

Tlhomphe, bathoka a bana tlhomphe
e bohe, ke gore ba bjale ka banna
ye ba dumedisä, ka baka la gore ye
ba losä a ba robe khuru ya bona
ba losä ka diatla, ba nogodumedisä
fêla. Molaô o we le ôna ke
o mongwe o mobe kudu, ka gonya-
tsä banna ba bona, kganthe mosu-
di o swanetše go robe khuru ya gu-
gwe go šupetša gore mosadi o ka
fase ga taolo ya monna, ke ge ba
dumedisä kgoši go fo swana.

Lebaka le lengwe, bare bathoka e
be ba ija ditlhapi, ditlhapi e be ele
mothopô wa busotho, bare tlhapi
ke noga ga e lewe. Bathoka ba
ya ka zoriale mowe ke gore ba-
thoka ke menotla, e fêla a se
niehuta ya batho. Ke yona mekgwa
e we e šitšaga bathoka gore ba
tše mosadi wa mosotho.

Bakgalaka le mapono, kgale me-
futa ena, e be le dula kgole le
rena, ba sa dule ba bonala, ba
we ba goba ba bonala ke mapo-
no a banna, ba bonala fêla

Ka bakeng sa gohula naga. Mokgwa wa bona o mogolo, ke go tsama ba bolaya batho le go bathopela ditgomo le basadi. Go bontshagula gore le mola e ke ke mohuta o we batho e be ba dula nabo kgaufo, e be ba ka seke ba tseelana, ka baka la gore ke dintsa malomela Kobong, nka ga ena monkana e a lona.

Banareng ba ga Sekororo, mohuta ona ke ba bina kgomo, bjale ba ile ge ba fitlha monageng ena ya ba bina tlou, ba hwetana ele gore ba bina tlou ba dutsi. Mokgwa wa bona ke mokgwa o matse, ka gobane ba kwatana basadi ba bona ge ba loša banna empa kgale ba bina tlou e be ba sa batse. Ke baka, ke gore e be e se mohuta wa gabo, le gona ba bona gore Banareng ke ditlhola ka baka la gore ba ja mothopô wa bona, ke gore ba bina kgomo ba ja.

Matsati a bo leho.

Matsati a bo leho, ka baka la tswaelano le bogwera bja we boite. go bja dira ke moena Tima-mogole kgosi ya Banareng le Mohumadi w ya.

Mohlabe yo we elego Marebole.

Go tšea.

Ba makhutšwi ba thōma go tšea mosadi kgorong ya ga Masete le ya ga Masumu, ka morago ke ge motgomana wa ka mosate a yo tšea mosadi kgorong ya ga Matlhō (Sekōrōrō).

Bakone ba ga Mametšā, le bona ba bjale ka Banareng, Bakone ba bina phuthi, le bona ba bina phuthi ba ija. Ja nthe mothapō owe motho a bina go ōna motho a swanēla go ija, o aila, motho a ja ōna o swanetšē gore a tšwe dišō. Ge batho ba gopola ka baka la gore a ba tšwe dišō go bontšha galee gore se gona se we ba se bina go.

Batubatšē ba ga Māšišimale (Setote). Mong leina la bona ke Batubatšē ba ga Setote le hono go tšibja kudu leina la Māšišimale ke leina la ngwana, ngwana wa Setote St. Saai. Ngwana yo we wile a šišimale a bolaya mogolo wa gagwe, a dirēla gore ašale a busa. Ja se tšea-ne nabo ka baka la gore se numae tee.

820

K34/82

81

Baphalaborwa ba ga Malatši.

Mohuta ona, ona le motgwana wa go seloke, ka bakka la gore ge motho a ile a ba étela, ga ba dumele gore mosadi wa bona a ka dumedisa mo-cti. Taba kgolo ba ja dikhudu tše we go rena re sa dijigo. Kgale ebe ba sa tšélane nabo, ka lona lebaka la go ja dikhudu, le gore e be ba dula kgole le rena. Khudu ke selo se senyenyiwago kudu, se we ba sa ra tego le gore ngwana wa bona ba ka bonago a ija a ka te-iwa kudu. le gana le hono go bjale. Khudu a e lewe. Empa matšatši a no ba tšélane e seng kgorong ya Bathu Batubate, dikgorong tše di-ngwe tše we diagilego mo nageny e.

Mehuta e mengwe, mehuta e we mengwe, go se tšélane nabo, ke gore e be ba tšhaba gore, ba ka tla ba bona bo ên-ô bja naga, ke moka ka morago ba tla ba lwa nabo, ba ba tšhopela maruô a bona.

Makgêma.

Bare e be ba dula mošola wa le pella ka tšheko e we go dutigo

Belkone ba ga Mametsä. Mohuta wa makgêna e be ba sa nyake go bôna motho ka leitlhô, bamôna ba bolaya. Ka goiale mowe e be e sa mohuta wa batho Kabaka la gore ba bolaya motho e be baija

S. H. Magoši.

Ba sipidi e be ba sena maldô wa gore ba tsene ka kgôrô ya mošate, ka baka la gore ba ka bolaya kgôši. Le batho ba ba tlogo mo nuyeny ena bu e tla ka yodula, a ba swanela gore ba ê ka mošate, ba tsena mathongyo mongwe bjale motho yo we a moiša ga mokgomana bjale mokgomana a moiša ga ntona. Ke ntona e we e swanetšego go iša maduma mošate. Mošate a onyake go tšeba ke batho ba we elego basipidi ka baka la gore, metlheng ya kgale e be go tšetlwea dintwa.

Basadi ba mathupja, e be ba e ya ba ba bega mošate, empa kgôši e be e sa dule ke basadi ba we, a be a ba a bêla banna gore ba tle ba tsuale bana. Monna yo we o swanetše go dula le mosadi yo we bana ke lešaba la kgôši.

Poya-bogadi, Kgoši a ena molaō wa gore e ka tšea mosadi wa poya-bogadi, ka baka la gore a ka nyatšwa ke batho, ka gobane ditgopolo tša batho ditla gopola gore Kgoši a se Kgoši ya go tšama e a moga ditšhswana busadi ba bona. Le ge Poya-bogadi ele mosadi wa ntona a swanêla go mo-tšeu.

Bofebi bja Kgoši, Kgoši a se sefeki, ka gobane ge a kgatlha ke mosadi wa monna yo mongwe o no mitšā monna wa gagwe a le gona ke moka e tšena naē ka nywattong. Moyutšā mosadi a ka seke a bolabola selo. Taba e we e be e dirēga matsūtšing a kgale, metthem ya lehono ga go dirēge, mong mosadi a ka lifišā Kgoši gaba gobolāya.

Ntona.

Ntona le yōna a ya dumelwa gore e ka tšea poy-bogadi le yēna o bjale ka Kgoši ke ba madi a bo-rena, batho ba madi a bo-rena ba swanetšē go se tswara ga botse. Ka goiale mowe ba tša kgona go sola batho, ba godira mpywa ya

go seloke. Ye go kare ba mošate
ba diru mekgwa ya go seloke, ba-
lata bona ba tla ba bjang. Ke
mowe o kwago ba boléla gore mo-
laô o tšwa ka mošate ba lata
ra mogéla. Ihomphô e ka seke
ya ba gona.

Ditaba

Ditaba diféla bošego, Kgoši goba
Ntona ye ba ile ba phošéša mo-
nna yo mongwe ka go robala le
mosadi wa gagwe ba swanetšé
go rapéla mong wa mosadi boše-
go gore batho ba seke ba dikwe
mowe ba phethile molaô, mong
wa mosadi o tla bona ga bše
gore u bu nyatšé.

Kgoši goba Ntona, le ge ele babu-
ši ba ka seke ba tšea mothoko, le
ge a ka rata bjang le bjang. Bjale
ka ge gošetšé go tšhalušike gore
ga gona mosotho yo we a
ka tšeago mothoka.

Jema ya tšé diratago Ke Metho.

Ngwanenyana yo we a swanetšégo
go tšeiwa, ke yo we matswadi wa
gagwe o hwetsanago a na le mokgwa
o motse le go loka a lukile. Go loka ga

mosadi ke go kwana le monna wa gagwe le go se kganye ka batho le go sebe moziyi, yo we ke yēna mosadi wa goloka.

Diphapano di ka noba gona, empa ge a bona batho a thaba, a sala akwa-telane le monna kowa batho ba tlogile. Ge monna e moroma ka go bona batho le go se nyatle go wa-bisa monna wa gagwe ke moka a ya a dira sewe monna e moromago e thabile.

Mosadi wa goloka, ke gore mosadi wa mahuta o we le ge motho a ka mokwatisa bjang le bjang, ke gore a ka sete e bolēla seto, tēla ka moswana o tla tsoya a butisa gore molato waka keng. Ka gona le mowe ke gore ona le molaō le bana ba gagwe ba ttaba le molaō. le ge gona le seena se se rego, ya maswe mafanji a e e tswale, ngwana yo mongwe o tla kwa molaō wa m magwe.

Mokgwa wa mothepa

Mothepa le yēna o swanetše go ba le mokgwa o mobe. A sete a ba le mereba le bofotlê bja

go roga batho. Yo we o tla ba o
o tšere mosadi sadi.

Ya le dumi le tšwa ntšhung, Kengwa-
na wa go se loke, ge ba le bella mo-
kgwa wa ngwana ba hwetšana go-
re batwadi ba ngwana le bona ba
na le mokgwa wa go se loke. Batho
ba ka seke ba makala mokgwa wa
ngwana, ka gobane mokgwa o tšwa-
tšwalong. ke ga gole bjale a ka se-
ke a dula lapeng la mmagwe ba
tla motšea.

Go loka ga mosadi ke letsōgō la mo-
nna, ka gobane monna a ka fo-
tšea ngwana wa mosadi wa go
loka, ke moka a tla a ba letlha-
nya. Yo mongwe a tšea ngwana wa
mosadi wa letlhanya, wa bona a
go lokela, ke mokgwa o we ba bolē-
lago gore go tšea ke letsōgō.

Moloi, ka tšaki le lengwe yola wa
goloka, goloka gagagwe ya ba o pha-
tsha ga ntšhibe le boloi. Ka goria-
le mowe goloka gagagwe ga se
ga selo, ka bakatla gore o tla go
fetšetsa lešaba. Mosadi a ka mpa
a ba le mokgwa ya go se loke fela
a sa loe, ke mosadi wa goloka yowe.

Maroga le bošoro a dina taba ke
tšona diaga motse, dirutla motse
ke boloi.

Bana ba molai, boloi batšwa letwe-
leng la mmagō bona. Batho ba motse-
ba ka moka gore mosadi yola ke molai.
Bana ba gagwe ba tla thoma ba
ba ratha le ka mathetso, empa ma-
felong ba swanetsē goba tšea. Ga-
gona mosetšana yo we o ka hwetša-
nago a dutšī ka lapeng la mma-
gwe a sena monna, ba fo ma-
tšea. Go ba na o ka mokgwamang
le mang o a tšeiwa. Ga utšī band ba
we ba baloi ba tšea ke bakgalabje.

Setlaela.

Mosetšana goba ke setlaela,
makgapa, sefowa, masogana ba
ka fo ba ratha le kgole, empa
mafelong ba bungwe ba swanetsē
gore ba banyale. Mosetšana yo
we batwadi ba gagwe buyagoba
gana ke yo we a babjago ke bo-
lewetšī bja mokatogane, ka gobane
metho wa bjona ke lehu, ka goriale
ba tohaba goja dikgomo tša ba-
tho ka phozi e ana le malwetšī
a mehuka huta ba fo motšea.

Motlhankana, motlhankana ge ana
le bolweti mosadi o mofumana bo
khateng. Ka ntle le gore motlhankana
a le bane ke go tšea mosadi ya
malome wa gagwe. Go tšea gona o
tla ba a tšea fela o tla tšea mo-
setsana wa go se tshumetsege.

Go befa ga mosogana.

Go befa ga mosogana, ke gore batwa-
di ba loša ba-tswadi ba mothepa
ke moka ba kwana, matlhomony
ba ba ba nyala, matlang o we mo-
thepa a yo bonugo mosogana ke
moka o thoma go phetlaphetlega.
O tla tšea lebaka le letelole a
se šu a bikiwe, batwadi ba mo-
thepa ba elwa le mothepa gore
o swanetše goya, le ye a bifile a
na taba ka bakka le gore o ka se-
ke wa sepela o mopeputše.

Batwadi ba mothepa ba swanetše
go ēla ngwana wa bona maano
ke gore ba swanetše go ya ngakeng
go nyakela ditlhare tsa go sokolla
ngwana wa bona pelo gore a du-
mele le-sogana. Ge ba šoma mošo-
mo o we, ba tšea le baka go fitle-
la moetsana a dumela. Ba ka seke

ba kgona go kwa se we se boleta ke mosetana, ba tšhaba bo kwelepa, go jela pele go a baba.

Mosogana le yêna a ka fo diêga go beka mosadi wa gagwe, a bolêla gore a ke monyake ka baka la gore o bifile. le yêna batwadi ba gagwe ba ka seke ba modumela, ka baka la gore ge ba ka dumêla se we se bolêlago ke mosogana, ba ka loba thoto ya bona. Moluô ore monna ye a ka tlhala mosadi, a swanêla go yapa dikgomo bogweng. Ka kgang o swanetšê gore a motšêe.

Kgarebe e telle, e nyakiwa kudu, ka gore ba gopola gore mošomo wa gagwe o feta wa yo mokopana. Kganthe mosadi yo motelele o phakiša a tšofala. Ka baka la gore ge a lema o tla hwetšana a indimile kudu, ka goinama mowe ga gagwe, mokolo wa gagwe o phakiša o obama. Mosadi yo mokopana le yêna o na le maakla fêla o fo nyakiwa fêla ka bokopana, ka gobane motho yo a nyakisago kudu ke motho yo motelele ka gobane o tla tswula batho ba batelele.

O Ka bona ka dikgomo tše dikopana
 a ba nyake go bea pholo ya tšona.
 Ka moka ga tšona ba difagola le dikgo-
 mo tše ditshweu le tše ditgubedu. Di-
 kgomo go nyakega diswana le dipudu.
 Le tšona e seng bo magwegwebane
 dikgomokgadi.

Mosadi yo mokopana a swanele ke
 moaparō wa se sotho. Kganthe yo
 motelele di moswanela kudu, ge a
 ka buta ka tšona, o hare o belegile
 nato. Le gona o hare wa kganya
 mowe monna arago ge a mona a
 nyaka go kgama ke pelo.

Pogō ya klau, ke gore ke mosadi wa
 matswele a magolo, mosadi wa ma-
 tswele a magolo, o nyakega kudu ka
 baka la gore bare o humile, bara
 ka pele gagagwe. Sebetana, ke gore
 ke mosadi wa matswele a manyama.
 Mosadi wa mohuta o we a humu
 ka gobane e foba molete fela. Le
 ge ba boga koma, basadi ba letšētšā
 mošetana wa ~~gokuma mphulukwa~~
 ne, yola wa go sehumē⁷ ba mo-
 sega.

Naswana, ke ~~mpala~~ wa mohuta
 wa basadi ba we bu nyakiwego.

Kudu, ka gobane ke mohuta wa mmala wa gešu. Ba basobaso bjale Kapitšā ba ba kwēra ka gore ba jela tsofing, le bona e sale letlalō ka letee.

Mohuta o montsontso ke mohuta wa baphalaborwa bodikgotle, le gona ke mohuta o mokopana, ke bo o mpone ke tla kae. Mohuta o mokopana a o kgone go tsāa Kgang, ka baka la gore ge ba moganetsā yēna o phakisa a kwata o gopola gore ba monya-tšū. Mohuta o mosweu ke mohuta wa magakala, mohuta o we a o nyakege kudu. Ka baka la gore motho yo mohubedu o tloile ke tšhila.

Mosadi wa go Kgolophana.

Mosadi wa mmele o moyolo, le yēna ba motlhoile, fēla ba motšee go se mosate yagugwe, ke gore o fo dula a e tšwa kudu mmela bjale kudu-mela e mmakela tšhila. O tloile ke tšhila yugolo, ka goria le mowe ona la lefēta. Le gona ga se gantšī mosadi wa mohuta o we o ka hwetsunago ana le bana ba bantšī. Le kipi la yagwe le phakisa le tswalla tswalo ya mosadi. Le baka la mureya monna yo

mongwe le yo mongwe wa moduma ka
baka la gore ge a mokhuparetsiki a ka
seke a kwa phefô, ke kabo yêna ka nozi.
O ganega selemo. Bokoto bjo bongwe bja
basadi bo sipetâ gore mosadi wa ba-
bja, ka goriale mowe mosadi bamo-
tshaba.

Popegô ya mosadi, mmele wa mosadi
o swanetsê goba boleta, mmele wa mo-
sadi ditshika tōa ôna a ditšwele kga-
kala. Nkô ya gagwe a ya swanêla
gore ebe se parara, e swanetsê go le-
kanêla, ya seke yaba e telele bjale
ka letshaka. Melomo ya gagwe ohwe-
tšane e ke ba dio seta ka mphatla,
mênô a gagwe a lekanele, eseng
ya ba a manyana kudu, a magolwe-
nyana. Matlhô a gagwe e sebe a
magolo ka matla a lekanele sefa-
tlhogo se gagwe.

Nkô ya sephara e sinya bobatsê bja
mosadi, go bjale ka mênô a mokôvô
a bjale ka peba e barego ke kgwedi.
Mênô-nyana a manyanyane a sinya
bo botse bja motho, le nkô ya gomo-
naganu e a sinya motho. Dilô ka
moka tšê we dinogo tlhogong ya mo-
tho di swanetsê go ya ka go lekanele.

Motlhaga, ge mênô a gago a leka-
netsê wa ba le motlhaga, o wa napa wa
bona motlhaga o go swanela Kudu.

Ye mênô e le mekôrô yona o napa
o go bifisa kudu. Motlhaga ke gore
go šala se baka mowe go swanetšego
gore go mele leinô la sethe la melagwa
šala le forô ke ôna motlhaga.

Motlhakana yo mongwe bare ke Mhe-
koleng, ba gwêra ba gagwe baile-
ba tšea busadi ka moka, yêna ba-
setsana ba mogana, bare a ba mo-
nyake ka baka la gone kthôgô ya
gagwe ke phaphati; bo phaphati bja-
yona boyobane le botetele. A ba a
lomêla ke moratho le rotse, a ba
a sepela le dingaka ba mofa ditlha-
re tšea moratišô a kgona a tšea
mosadi.

Mosadi yo we a go motšea le yêna
o be ana le nkô ya le gapa bjale
masogana ka moka ba sa morate.
Ke ge ~~ba~~ ba kopana le mosogana
yo we. Bare ke diyôle ka pedi di
tšea. ~~Ga ele ditlaêla di tšea-~~
~~ne~~, ba ba êpa ka gore ke montlho
le motlhakô ditlhare tšea go tlho-
ku mayala.

Gona le monna yo mongwe bare
 ke mupea, ba moreletšē molomo wa
 gagwe. Molomo wa gagwe ona le
 mapheso, o bile ona letlhōjō e kgolo
 kudu, ke monna yo mokopana kudu.
 A ka a tšea mosadi ka molomo wa
 gagwe wa mapheso.

Sephehulane ke monna yo mongwe
 wa molomo wa le tšhaa, bjale o ile
 a loša dikgarebe ka moka ba moguna
 ka baka la molomo wa gagwe wa
 le tšhaa. Batswadi ba gagwe ba ya
 ba mološetšā mosadi le boeng. Ba
 nyala ke moka ba betla. Mosadi are
 go fitlha a hwetšana gore monna
 ona le molomo wa le tšhaa ke moka
 mosadi a tšhala monna. Manna ke
 mongalabje yo mogolo ana mosadi.
 Kgantše gela e be ele mosadi e be
 ba tlofo motšea.

Go tšhatlagana ga mēnō, le gona
 go dira gore motho a bafe. Ka
 goriale mo we go dira gore mo-
 tho a ga nwe ke dikgarebe. Le
 ge ele kgarebe o tla tšhwa e se
 leno, ka gobane masogana ba tla-
 re ke mokwere. Mokwere ke gore
 ou le bai bja gokgola mēnō.

Ditsebe, ditsebe le tšona dibifiša motho, ditsebe tše dingolo tša mefêfê bare di- swana le tša mantšagane, a se mo- huta wa ditsebe tše dibotse. le ditse- ebe tše dinyana tše ntšeg ke tša peba dibifiša motho. Ditsebe tše dibotse di swanetšê go sekanele, ge o lebella mo- tho o hwetsane ele gore diswanetsana le tšhōgō ya mong wa tšona.

Matlhō a mosadi a swanela gore e be a mahubedu, ge e Huba a mahu- bedu a bifišitšê mosadi, ka mo mathe- ko ga kgokolo e ntso go swanetšê gore e foba a ba setlha. Matlhō a mahubedu e swanetšê gore e be a mahubedu le se fatlhogo sa monna se mašošō. Bare se fatlhogo sa monna se a boifiša se mela meōnyane. Mo- tho ge a se bona o swanetšê go baya. Matlhō a motho a swanela gore a be bjale ka a mutla goba lešibiane a dira gore motho e be sekobo.

Makopo, ke gore motho wa makopo, o tla hwetsa gore matlhō a gagwe a sebetšê teng, dintšhi didi- nile makopō bjale ka a tškwene. Ma- tlhō a mohuta o we a bifiša mong wa ōna, ke gore a bjale ka matlhō a

a diphinyane ke gore matlhô a manyanya
ne.

Matlhô a mogôkgô bjale ka a phuthi le
ona a bifisa motho. Ke gore matlhô a
mohuta o we, a fodula a falla mo-
gôkgô. Go bjale ka godula ga leithô wa
bona le na le mantsharara goba leithô
la gohwa dilo tše we ka moka didira
gore motho a seke a ba botse.

Meriri, meriri ke mohuta e mede ma-
ina a ôna ke a Tišane le mpaya tšwe-
ne. Tišane ke moriri owa go phetša -
gana ke ona moriri o motse, mokamô
wa ona o bjafatša motho. Mpa-
ya-tšwene ke moriri wa malisilisi
bjale ka meriri ya makgowa, moriri
wa mohuta o we a o bjafatše mosadi.
Motho a kywatisa mokamô wa ôna
ke moka o singegile. Tišane o hwetšana
e foba le kota. Moriri ona wa tšā-
ne ke moriri wa se zotho.

Molala, molala wa sekunyanane a
o botse o dira gore motho a seke
a ba botse. Molala o motse ke o mo-
telele, eseng o motelelelele bjale ka
wa tšhame, o swanetše go lekanaela.
O kwa bare ke kgetile ba molala o
motelele ke Hoba ke ê nāe badimony.

820

K34/82

103*

le lengwe ke mošomō. Bjale kage ele
motlhankana, o kgona go ralutšhā ba-
sethane, ke gore setlhare se sengwe se
diatleng tša gagwe. - Je a swarella
moetšana yo we a moratago, ka
moswena go are o bolabola naē, o
tla bona a motelešā, mafellō o
swanetšē go dumēla. Ke gore mo-
sethane o lala u molora bošego ka
baka la setlhare se la, ke šona se
mosokholotšego.

ends 820

ser. ~~11~~

~~7~~
ENDS 820